

Lagrådsremiss

Strafflinndring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 28 augusti 2014

Beatrice Ask

Clara Ahlqvist
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Regeringen föreslår att den som medverkar till utredning av sin egen brottslighet ska få strafflinndring. På så sätt skapas förutsättningar för effektivare brottsutredningar och snabbare lagföring. Förslaget innebär att en tilltalad som har lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet ska kunna få ett kortare straff än det som annars skulle ha dömts ut. Det är endast uppgifter som avser det egna brottet som omfattas av förslaget.

Vidare förtydligas möjligheten till strafflinndring vid sanktionskumulation, dvs. då en tilltalad förutom den straffrättsliga påföljden även drabbas av andra rättsliga sanktioner till följd av den brottsliga gärningen. Bestämmelsen är avsedd att ge ökad uppmärksamhet åt olika fall av sanktionskumulation så att den totala reaktionen på ett brott blir välavvägd och proportionerlig.

Det görs även vissa ytterligare förändringar i regleringen av strafflinndringsgrunder bl.a. i syfte att den ska bli mer överskådlig och tydlig.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 april 2015.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Förslag till lag om ändring i brottsbalken	4
3	Ärendet och dess beredning	6
4	Nuvarande ordning och behovet av en reform	7
4.1	Nuvarande ordning	7
4.2	Ordningen i några andra nordiska länder	12
4.3	Behovet av en reform	13
5	Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet	15
6	Strafflindring vid sanktionskumulation.....	25
7	Andra förändringar avseende strafflindringsgrunderna	28
7.1	En omDispositionering av strafflindringsgrunderna samt vissa ytterligare förändringar.....	28
7.2	Kravet på särskilda skäl för att gå under straffminimum ska finnas kvar.....	31
7.3	En oförändrad bestämmelse om påföljdseftergift.....	33
8	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	34
9	Ekonomiska konsekvenser	34
10	Författningskommentar.....	35
Bilaga 1	Utdrag ur sammanfattningen av betänkandet Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder (SOU 2005:117).....	39
Bilaga 2	Utdrag ur betänkandets lagförslag	41
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna SOU 2005:117	42
Bilaga 4	Utdrag ur sammanfattningen av betänkandet Nya påföljder (SOU 2012:34)	43
Bilaga 5	Utdrag ur betänkandets lagförslag	46
Bilaga 6	Förteckning över remissinstanserna SOU 2012:34.....	48

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken.

2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 29 kap. 5 § brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

29 kap.

5 §¹

Vid straffmätningen *skall* rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta

Vid straffmätningen *ska* rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta

1. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada,

av brottet drabbats av allvarlig hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,

2. om den tilltalade efter förmåga *sökt* förebygga *eller* avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,

3. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks,

3. om den tilltalade frivilligt angett sig,

4. om den tilltalade efter förmåga *försökt* förebygga, avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,

4. om den tilltalade förorsakas men *genom* att han på grund av brottet utvisas ur riket,

5. om den tilltalade till följd av brottet *drabbats av eller om det finns grundad anledning anta att han kommer att drabbas av avskedande eller uppsägning från anställning eller av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning,*

5. om den tilltalade frivilligt angett sig *eller lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet,*

6. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,

6. om den tilltalade förorsakas men *till följd av att han eller hon på grund av brottet utvisas ur riket,*

7. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks *eller*

7. om den tilltalade *förorsakas men till följd av att han eller hon på grund av brottet blir eller kan antas bli avskedad eller uppsagd från anställning,*

8. om någon annan omständighet *föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.*

8. *om ett straff utmätt efter brottets straffvärde skulle framstå som oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet, eller*

¹ Senaste lydelse 1988:942.

9. om någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Föreligger omständighet som avses i första stycket, får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2015.

3 Ärendet och dess beredning

Genom beslut den 7 december 2000 bemyndigade regeringen chefen för Justitiedepartementet att tillsätta en beredning med uppdrag att verka för rättsväsendets utveckling. Beredningen hade enligt sina huvuddirektiv (dir. 2000:90) i uppdrag att undersöka möjligheterna att öka effektiviteten och kvaliteten i rättsväsendets arbete. Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) överlämnade i februari 2006 slutbetänkandet *Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder* (SOU 2005:117). I betänkandet behandlas bl.a. frågan om den misstänktes medverkan vid utredningen av sina egna brott kan tas till vara för att korta utredningstiden och förenkla handläggningen i domstol samt om utvidgade möjligheter att underskrida straffminimum i vissa fall. En sammanfattning av betänkandet och lagförslagen i nu relevanta delar finns i *bilaga 1* respektive *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju2006/1015/L4).

Regeringen beslutade den 25 juni 2009 att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av påföljdssystemet för vuxna och unga lagöverträdare (dir. 2009:60). I uppdraget ingick bl.a. att ta ställning till om ett system med villkorligt fängelse ska införas samt – såvitt nu är aktuellt – att analysera och vid behov föreslå förändringar av de s.k. billighetsskälerna i 29 kap. 5 § brottsbalken vad avser innehåll, betydelse vid straffmätningen och påföljdsvalet samt meddelande av påföljdseftergift.

Utredningen, som antog namnet Påföljdsutredningen, lämnade i maj 2012 betänkandet *Nya påföljder* (SOU 2012:34). En sammanfattning av betänkandet och lagförslagen i nu relevanta delar finns i *bilaga 4* respektive *bilaga 5*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju2012/4191/L5).

Som ett led i den fortsatta beredningen av frågan om en översyn av påföljdssystemet beslutade chefen för Justitiedepartementet den 24 april 2012 att uppdra åt en sakkunnig person att biträda departementet med att överväga vilka processrättsliga konsekvenser Påföljdsutredningens förslag leder till och föreslå de författningsändringar som han fann påkallade. Uppdraget redovisades i en departementspromemoria i december 2012, *Processrättsliga konsekvenser av Påföljdsutredningens förslag* (Ds 2012:54).

I detta lagstiftningsärende behandlar regeringen de förslag från Påföljdsutredningen (avsnitt 17 i betänkandet) och BRU (avsnitt 3 i betänkandet) som avser förändringar i strafflinningsgrunderna i 29 kap. 5 § brottsbalken. Något ställningstagande till Påföljdsutredningens förslag att införa ett system med villkorligt fängelse görs inte i detta sammanhang.

4 Nuvarande ordning och behovet av en reform

4.1 Nuvarande ordning

Påföljdssystemets grundprinciper

Brottsbalkens regler om påföljdsbestämning bygger på principerna om proportionalitet, ekvivalens och förutsebarhet. Med proportionalitet avses att straffet ska vara proportionellt i förhållande till det begångna brottet allvar och att svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare. Ekvivalens innebär att lika svåra brott ska ges lika stränga straff.

Utgångspunkten för påföljdsbestämningen är hur allvarlig eller klandervärd den brottslighet som den tilltalade döms för är. Straff ska alltså, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottet eller den samlade brottslighetens straffvärde (29 kap. 1 § första stycket brottsbalken). Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person (29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken). Vid bedömningen av straffvärdet ska hänsyn även tas till försvårande respektive förmildrande omständigheter (29 kap. 2 och 3 §§ brottsbalken).

Återfall i brott kan i viss utsträckning medföra ett högre straff än vad straffvärdet motsvarar (29 kap. 4 § brottsbalken). Omständigheter hänförliga till den tilltalades person eller handlande efter brottet – s.k. billighetshänsyn – kan i stället medföra strafflindring (29 kap. 5 § brottsbalken).

Allmänt om strafflindringsgrunder

Bestämmelserna om strafflindringsgrunder i 29 kap. 5 § brottsbalken har varit oförändrade sedan de infördes år 1989. Där anges att rätten vid straffmätningen utöver brotts straffvärde i skälig omfattning ska beakta olika omständigheter som kan leda till lindrigare straff. Dessa är:

1. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada,
2. om den tilltalade efter förmåga sökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,
3. om den tilltalade frivilligt angett sig,
4. om den tilltalade förorsakas men genom att han på grund av brottet utvisas ur riket,
5. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av eller om det finns grundad anledning anta att han kommer att drabbas av avskedande eller uppsägning från anställning eller av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning,
6. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brotts straffvärde,

7. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks eller
8. om någon annan omständighet föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

De nu nämnda omständigheterna kan delas in i olika grupper. En grupp knyter an till bestämmelserna om frivilligt tillbakaträdande från försök m.m. i 23 kap. 3 § brottsbalken och bygger på att gärningsmannen genom någon form av frivilligt handlande ger uttryck för att han eller hon ångrar sig (punkterna 2 och 3). En annan grupp tar sikte på det som kallas sanktionskumulation, dvs. då en gärningsman förutom den straffrättsliga påföljden även drabbas av andra sanktioner till följd av den brottsliga gärningen (punkterna 4 och 5). En tredje grupp hänför sig till omständigheter som gärningsmannen inte har kontroll över, men som innebär att det vore oskäligt att döma ut ett straff som motsvarar brottets straffvärde (punkterna 1, 6 och 7). Punkten 8 är allmänt hållen och ger domstolen möjlighet att beakta även andra omständigheter än de uppräknade. Det ska dock röra sig om sådana omständigheter som är i princip likvärdiga med och lika tungt vägande som de omständigheter som nämns i övriga punkter.

I förarbetena till bestämmelsen framhålls att regleringen ska tillämpas med försiktighet så att den inte medför risker för en oenhetlig praxis eller sociala orättvisor (prop. 1987/88:120 s. 90). Det innebär att de omständigheter som beaktas måste vara av viss kvalitet och att regleringen normalt inte bör tillämpas om den inte talar för en påtaglig justering av påföljdsbestämningen (NJA 2010 s. 592).

Om någon av de angivna omständigheterna föreligger och särskilda skäl påkallar det får rätten enligt 29 kap. 5 § andra stycket brottsbalken döma till ett lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet. Om det med hänsyn till en sådan omständighet som anges i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken är uppenbart oskäligt att döma till påföljd, ska rätten meddela påföljdseftergift (29 kap. 6 § brottsbalken). Enligt 30 kap. 4 § brottsbalken kan strafflindringsgrunderna även ha betydelse för påföljdsvalet. I bestämmelsens första stycke anges att rätten ska fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse och därvid beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken.

Närmare om strafflindring på grund av omständigheter som hänför sig till den misstänktes eget agerande

Om den tilltalade efter förmåga sökt förebygga, avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet kan det utgöra skäl för strafflindring (punkten 2). Handlandet kan t.ex. bestå i att den som misshandlat någon hjälper offret till sjukhus, att den som begått mened därefter berättar sanningen eller att den som stulit något återlämnar det stulna. Av förarbetena framgår att gärningsmannens agerande normalt ska ske på eget initiativ och att bestämmelsen främst ska tillämpas när gärningsmannen har handlat på angivet sätt innan han vet om att han avslöjats, men att det inte är uteslutet att så kan ske även då åtgärder vidtagits efter denna tidpunkt. Gärningsmannens beteende ska kunna sägas visa på "en i handling visad ånger" (prop. 1987/88:120 s. 91 f.).

Samma typ av resonemang kan sägas ligga bakom möjligheten att vid straffmätningen beakta att en gärningsman frivilligt angett sig själv (punkten 3). Att någon som begått ett brott anger sig själv kan anses visa på en vilja att minska skadorna eller göra rätt för sig. Det är själva angivelsen som medför strafflindring och inte att någon underlättar polisens arbete sedan han väl blivit upptäckt eller erkänner sedan han väl är misstänkt (prop. 1987/88:120 s. 92).

Det faktum att någon, som inte angett sig själv, medverkat vid och därigenom underlättat utredningen av det egna brottet omfattas inte av någon av de nu nämnda strafflindringsgrunderna. I praxis synes detta förhållande dock ha beaktats som skäl för nedsättning av straffet enligt punkten 8. I NJA 1991 s. 255, som gällde straffmätning vid bl.a. grov narkotikabrottslighet bestående i att en person såsom narkotikakurir tagit befattning med stora mängder narkotika, beaktade Högsta domstolen att den tilltalade, till synes efter det att misstanke hade uppstått mot honom, själv lämnat uppgifter om flertalet av de resor som åtalet avsåg. I NJA 2008 s. 359 rörde frågan påföljdsbestämning för två ungdomar som hade begått ett stort antal stölder. Högsta domstolen beaktade dels att båda två hade angett sig själva, dels att de hade medverkat aktivt inte bara till utredningen utan också till att tillgripet gods kunde återlämnas till ägarna. Högsta domstolen konstaterade att regleringen i punkten 2 om förebyggande, avhjälpande eller begränsande av skador inte direkt tar sikte på den omständigheten att en tilltalad medverkat till utredningen av brotten, men att medverkan till utredningen av egen brottslighet i vart fall under vissa förhållanden måste anses vara en sådan omständighet som kan beaktas enligt punkten 8.

Närmare om sanktionskumulaton

För en tilltalad medför den brottsliga gärningen ofta fler konsekvenser än brottspåföljden. För att den samlade reaktionen på brottet inte ska bli oproportionerligt sträng vid samtidigt bruk av mer än en sanktion har lagstiftaren uttryckligen pekat ut vissa typer av sanktionskumulaton i 29 kap. 5 § första stycket 4 och 5 brottsbalken som domstolarna ska beakta som grund för strafflindring. Därutöver kan andra former av sanktionskumulaton beaktas med stöd av punkten 8. Det kan t.ex. vara fråga om vissa fall av förverkande, företagsbot eller administrativa sanktionsavgifter. Det torde emellertid normalt inte finnas anledning att beakta ett skadestånd som dömts ut med anledning av ett brott vid påföljdsbestämningen (prop. 1987/88:120 s. 96).

I en del fall är det förutsatt att ett beaktande av en sanktion sker vid påföljdsbestämningen. I andra fall är situationen den omvända, dvs. beaktandet ska som utgångspunkt ske i samband med att den andra sanktionen beslutas. I ytterligare andra fall kan ett hänsynstagande ske antingen vid påföljdsbestämningen eller i anslutning till att den andra sanktionen beslutas beroende på i vilken ordning de olika besluten meddelas.

I den mån ett beslut om förverkande av t.ex. pengar eller egendom skulle medföra att den samlade reaktionen på brottet framstår som oskäligt sträng kan en anpassning ske antingen genom en jämkning av förverkandet eller genom att straffet lindras. Utgångspunkten är att ett

beaktande i första hand ska ske vid beslut om förverkande. Först om detta inte låter sig göras med hänsyn till förverkandets syfte, exempelvis om förverkandet är avsett att motverka fortsatt brottslighet, bör hänsyn i stället tas till förverkandet vid påföljdsbestämningen (jfr. prop. 1986/87:81 s. 12, prop. 1987/88:120 s. 90, NJA 1990 s. 401 samt SOU 1999:147 s. 139 f.).

När det gäller företagsbot är utgångspunkten den omvända. Sanktionskumulation i ett sådant fall ska som huvudregel beaktas vid påföljdsbestämningen med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken. Endast om det i ett enskilt fall skulle visa sig att det inte är möjligt att uppnå ett rimligt resultat genom att sätta ned påföljden bör jämkning ske av företagsboten (se prop. 2005/06:59 s 38 f.). I NJA 2012 s. 826 uttalade Högsta domstolen att motsatt ordning bör gälla i sådana fall där det brott som kan ligga till grund för ett beslut om företagsbot har begåtts av en enskild näringsidkare och föranleder fängelse.

För vissa överträdelser som kan medföra straff kan även en administrativ sanktionsavgift utgå, t.ex. skattetillägg enligt skatteförfarandelagen (2011:1244). Av skatteförfarandelagen följer att den skattskyldige helt eller delvis kan befrias från skattetillägg om det är oskäligt att ta ut avgiften med fullt belopp på grund av att han eller hon även fälltts till ansvar för brott enligt skattebrottslagen (1971:69). Har prövningen av skattebrottet skett efter det att skattetillägg beslutats har det i stället ankommit på den allmänna domstolen att beakta skattetillägget med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken.

Det har numera slagits fast att det svenska systemet med två olika förfaranden avseende samma oriktiga uppgiftslämnande, ett straffrättsligt avseende skattebrott och ett administrativt avseende skattetillägg, inte är förenligt med bestämmelserna om förbud mot dubbla förfaranden i brottmål enligt den europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (se NJA 2013 s. 502). Frågan om hur de olika sanktionsformerna ska kunna samordnas för att undvika dubbla förfaranden är föremål för översyn. Utredningen om rättssäkerhet i skatteförfarandet har i betänkandet Förbudet mot dubbla förfaranden och andra rättssäkerhetsfrågor i skatteförfarandet (SOU 2013:62) föreslagit att de straffrättsliga och de administrativa sanktionerna samordnas i en process i allmän domstol på så vis att skattetillägg och tulltillägg i de fall åtal väcks ska prövas i samband med prövning av åtalet. Betänkandet bereds i Regeringskansliet.

Europakonventionens bestämmelser

Bestämmelserna om strafflindringsgrunder i 29 kap. 5 § brottsbalken aktualiserar frågor om tillämpning av Europakonventionen. När det gäller frågan om betydelsen av en misstänkts medverkan till utredningen av egen brottslighet berörs den s.k. oskyldighetspresumtionen i artikel 6.2. Enligt nämnda artikel ska var och en som blivit anklagad för brott betraktas som oskyldig till dess att hans skuld lagligen har fastställts. Det finns ett nära samband mellan oskyldighetspresumtionen och rätten för en misstänkt att hålla tyst under utredningen, dvs. inte behöva bidra till

utredningen eller bevisningen i målet genom att göra medgivanden eller tillhandahålla belastande material. Av Europadomstolens praxis framgår att en brottsutredande myndighet under inga omständigheter får använda tvång eller vilseleda den misstänkte för att få denne att medverka och därmed kanske belasta sig själv i en ansvarsfråga.

Bestämmelsen om möjlighet till strafflindring om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid har förflutit sedan brottet begicks (29 kap. 5 § första stycket 7 brottsbalken) aktualiserar även frågan om rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid enligt artikel 6.1. Den relevanta tiden för bedömningen av om det har skett en kränkning av den föreskrivna rättigheten enligt artikeln börjar den dag en person kan sägas vara anklagad för brott och avslutas den dag då det föreligger slutlig dom. Regleringen avviker på så sätt från nämnda bestämmelse i brottsbalken, enligt vilken tiden som utgångspunkt räknas från tillfället för brottet fram till den tidpunkt då den misstänkte fick del av åtalet (jfr. prop. 1987/88:120 s. 95 och NJA 2012 s. 826). Frågan om rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid har kränkts avgörs genom en helhetsbedömning med beaktande av bl.a. hur komplicerat målet har varit, hur parterna har agerat under förfarandet samt hur domstolar och myndigheter har handlagt ärendet.

Enligt artikel 13 i konventionen ska var och en, vars i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts, ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet. Av Europadomstolens praxis (målet *Kudla mot Polen*) framgår att det i fråga om alltför långa handläggningstider finns en särskild skyldighet enligt artikel 13 att tillhandahålla ett effektivt nationellt rättsmedel för prövning av påstådda kränkningar av rätten till rättegång inom skälig tid. I princip måste ett rättsmedel för att anses effektivt medge en prövning av om konventionen blivit överträd som sträcker sig lika långt som den prövning Europadomstolen gör. Rättsmedlet ska dessutom antingen förebygga den påstådda kränkningen eller dess fortsättning (ett s.k. preventivt rättsmedel) eller gottgöra en kränkning som redan har inträffat (ett s.k. kompensatoriskt rättsmedel). I brottmål kan kompensationen bestå i att utgången i målet påverkas till den tilltalades förmån. För att en sådan gottgörelse ska kunna godtas krävs emellertid att det klart framgår att syftet varit att kompensera för tidsutdräkten och att kompensationen varit av väsentlig betydelse för påföljden och skett på ett tydligt och mätbart sätt.

I NJA 2003 s. 414 konstaterade Högsta domstolen att en kränkning av rätten till rättegång inom skälig tid är en sådan omständighet som kan påkalla att den tilltalade får ett lägre straff än straffvärdet motiverat. Högsta domstolen uppgav vidare att det i domstolspraxis inte torde vara ovanligt att oskäligen fördröjningar har beaktats vid påföljdsbestämningen i första hand med hänvisning till 29 kap. 5 § första stycket 7 brottsbalken. Mot bakgrund av de krav som Europadomstolen ställt på ett klart syfte samt en tydlig och mätbar kompensation finns det enligt Högsta domstolen anledning att göra en självständig prövning av invändningar om kränkningar av Europakonventionens krav på rättegång inom skälig tid och vid den prövningen beakta den praxis som utvecklats av Europadomstolen. I NJA 2012 s. 1038 I uttalade sig Högsta domstolen ytterligare angående påföljdsbegränsning som kompensation för en kränkning av rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid. Domstolen uttalade bl.a.

att nämnda kompensationsform ligger vid sidan av det straffrättsliga påföljdssystemet och därför inte är anpassad till detta. Lindringen vilar inte på straffrättslig grund utan på konventionsrätten och har ett annat ändamål än de straffrättsliga reglerna om straffmätning och påföljdval, nämligen att gottgöra att det allmänna har kränkt den enskildes grundläggande rättighet att få sin sak prövad inom skälig tid. Domstolen konstaterade vidare att fastän påföljds lindring som rättsmedel vid en rättighetskränkning låter sig passas in i 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken bör man inte se det så att det är den lagregeln som tillämpas. Det rör sig i stället om en gottgörelse för en försummelse av det allmänna till följd av Sveriges bundenhet till Europakonventionen utan annat lagstöd än lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Domstolen konstaterade slutligen att påföljds lindring som kompensatoriskt rättsmedel vid en rättighetskränkning dock så långt det är möjligt bör anpassas till det straffrättsliga systemet.

Vidare har, som redovisats ovan, förbudet mot dubbla förfaranden i brottmål enligt artikel 4.1 i det sjunde tilläggsprotokollet till Europakonventionen viss relevans för frågan om sanktionskumulation. Enligt bestämmelsen får ingen lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket han redan blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i denna stat.

4.2 Ordningen i några andra nordiska länder

I flera nordiska länder finns en ordning som ger möjlighet att vid straffmätningen som grund för strafflindring ta hänsyn till att en person har medverkat vid utredningen av egen eller annans brottslighet.

Vid bestämmande av straff i *Finland* ska rätten beakta ”samtliga grunder som enligt lag inverkar på storleken och arten av straffet samt enligheten i straffpraxis”. Enligt allmänna principer för straffmätning ska straffet mätas ut så att det står i ett rättvist förhållande till hur skadligt och farligt brottet är, motiven till gärningen samt gärningsmannens av brottet framgående skuld i övrigt. Därutöver påverkas straffmätningen av skärpningsgrunder, lindringsgrunder och skälighetsgrunder. En av strafflindringsgrunderna tar sikte på utredningsmedverkan. Bestämmelsen motiveras av framför allt processekonomiska men även av moraliska skäl. Den innebär bl.a. att domstolen som skäl för strafflindring bör beakta att gärningsmannen har strävat efter att främja utredningen av brottet, vilket t.ex. kan vara att erkänna gärningen. Möjligheten till strafflindring gäller endast utredningen av egen brottslighet, inte uppgifter om andras brott. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till bl.a. nämnda strafflindringsgrund kan straffet bestämmas i enlighet med en lindrigare straffskala än den som föreskrivits för brottet. Bestämmelsen påverkar även valet av påföljd. Om det med hänsyn till denna strafflindringsgrund anses oskäligt eller oändamålsenligt kan domstolen vidare avstå från att döma ut ett straff. I

en proposition till riksdagen föreslås regler om s.k. åtsalsuppgörelse som utvidgar den nuvarande lagstiftningen (RP 58/2013rd).

I *Danmark* gäller som utgångspunkt att straff, med hänsyn till likformighet i rättstillämpningen, bestäms utifrån dels brottets svårhetsgrad, dels vad som är känt om gärningsmannens person. Vid värderingen av brottets svårhet ska beaktas den skada, fara och kränkning som lagöverträdelsen inneburit samt vad gärningsmannen insett eller borde ha insett om detta. Vid värderingen av uppgifter om gärningsmannens person ska hänsyn tas till dennes allmänna personliga och sociala förhållanden, förhållandena före och efter gärningen samt bevekelsegrunderna för brottet. Därutöver kan straffmätningen påverkas av ett antal försvårande respektive förmildrande omständigheter. Som en förmildrande omständighet föreskrivs att gärningsmannen frivilligt angett sig och avlagt ett fullständigt erkännande. Det ska även beaktas om gärningsmannen lämnat upplysningar som är avgörande för utredningen av andras brott. Båda dessa grunder kan utgöra skäl för att gå under straffskalan för det aktuella brottet, eller, om det i övrigt finns förmildrande omständigheter, meddela påföljdseftergift.

I *Norge* finns inte någon allmän bestämmelse om hur straff ska mätas ut inom tillämplig straffskala. Riktlinjer har framför allt utarbetats i rättspraxis. Det finns dock bestämmelser som anger att domstolen vid straffmätningen ska ta hänsyn till ett antal särskilt utpekade försvårande respektive förmildrande omständigheter. I mildrande riktning kan beaktas att den misstänkte erkänt gärningen (avgitt en uforbeholden tilståelse). I en sådan situation har rätten möjlighet att gå under föreskriven straffskala eller välja en mildare påföljd än vad som är föreskrivet för brottet. Enligt en ny strafflag, som antagits men ännu inte trätt i kraft, ska som grund för strafflindring utöver ett erkännande även kunna beaktas att den tilltalade i väsentlig grad bidragit till uppkvarandet av andra brott.

4.3 Behovet av en reform

Det finns behov av en ny strafflindringsgrund avseende utredningsmedverkan

Vårt nuvarande påföljdssystem är som tidigare nämnts orienterat kring principerna om proportionalitet, ekvivalens och förutsebarhet. Utgångspunkten vid påföljdsbestämningen är brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Ett påföljdssystem som enbart tar hänsyn till omständigheter som är relevanta för straffvärdet riskerar dock att bli alltför fyrkantigt och kan medföra oskäliga resultat. Av framförallt humanitetsskäl måste systemet därför i viss utsträckning tillåta individuella hänsynstaganden, dvs. en möjlighet att beakta även omständigheter som har med gärningsmannens personliga förhållanden att göra eller något som har inträffat efter brottet. Orsaken till att strafflindring i sådana fall anses motiverad är att det framstår som orättfärdigt att inte beakta omständigheterna vid påföljdsbestämningen. Om en strafflindringsgrund föreligger kan

domstolen därför döma till ett lindrigare straff än vad brottets straffvärde motiverar.

Frågan om en ny strafflindningsgrund som tar sikte på medverkan vid utredning av egen brottslighet har diskuterats i flera olika sammanhang och utifrån skilda utgångspunkter. Såväl Påföljdsutredningen som BRU har föreslagit en sådan ordning. Frågan har också behandlats i en rapport av Riksåklagaren i vilken föreslås bl.a. att medverkan i den egna utredningen i större omfattning än i dag bör beaktas i strafflindrande riktning (Effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål – en idéskrift, december 2006). Även Utredningen mot kriminella grupperingar har i betänkandet Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp uttalat att det är angeläget att överväga ändringar av bestämmelserna om billighetsskäl så att medverkan i brottsutredningar i större utsträckning än för närvarande beaktas i strafflindrande riktning (SOU 2010:15, bilaga 3 s. 200). I ytterligare en rapport av Riksåklagaren har vidare framhållits vikten av att en möjlighet till strafflindring vid utredningsmedverkan införs så snart som möjligt då det skulle kunna få betydelse både för kortare häktningstider, minskad användning av restriktioner och för kostnaderna för förundersökningen (Häktningstider och restriktioner, januari 2014).

Förslagen om möjlighet till strafflindring vid utredningsmedverkan vilar på olika grunder. Som Påföljdsutredningen har redovisat kan det anses rimligt och motiverat att en tilltalad som medverkat vid utredningen av det egna brottet och vars agerande ger uttryck för ansvarstagande och ånger får tillgodoräkna sig detta förhållande vid påföljdsbestämningen. Samtidigt kan, som framhållits av BRU, en ordning som erbjuder strafflindring för den som medverkar vid utredningen av egen brottslighet bidra till en effektivare utrednings- och lagföringsprocess och att resurser för utredning av annan brottslighet därmed skulle kunna frigöras.

Enligt regeringens mening talar alltså flera skäl för att överväga en strafflindningsgrund som tar sikte på medverkan till utredning av egen brottslighet. En sådan ordning överensstämmer också med den i flera andra nordiska länder.

Ett system med kronvittnen övervägs inte i detta sammanhang

Med kronvittne brukar avses en gärningsman som avslöjar sina medbrottslingar eller andra brottslingar och därigenom får en mildare påföljd eller går fri från straff. Frågan om strafflindring för kronvittnen har behandlats i olika sammanhang.

Fängelsestraffkommittén, vars förslag ligger bakom regleringen av strafflindningsgrunderna i 29 kap. 5 § brottsbalken, diskuterade om även medverkan i brottsutredningen beträffande andras brott borde kunna påverka straffmätningen. Övervägande skäl ansågs dock tala mot ett sådant system (SOU 1986:14 s. 452 f.). Den bedömningen delades av departementschefen (prop. 1987/88:120 s. 92). Även BRU har gjort bedömningen att det inte nu bör införas ett system med kronvittnen. Flertalet av de remissinstanser som har uttalat sig i frågan ger uttryck för samma uppfattning.

Från principiell synvinkel finns det avgörande skillnader mellan att tillmäta uppgifter som den tilltalade lämnat om sin egen inblandning i ett brott betydelse vid påföljdsbestämningen och att göra detsamma när det gäller uppgifter som lämnats om andra misstänkta personer. Ett system med kronvittnen skiljer sig i flera avseenden från en ordning som möjliggör strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet. Bland annat aktualiseras frågor som hur man ska bedöma bevisvärdet av de uppgifter som lämnas av kronvittnen samt hur en sådan ordning förhåller sig till övriga medtilltalades rätt till en rättvis rättegång. Dessa frågor är av grundläggande betydelse för såväl behovet av som förutsättningarna för ett sådant system och ställer krav på noggranna överväganden i särskild ordning. Ett system med kronvittnen övervägs därför inte i detta sammanhang.

5 Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

Regeringens förslag: En ny strafflindringsgrund införs som avser medverkan till utredning av egen brottslighet. Vid straffmätningen ska rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta om den tilltalade har lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet.

BRU:s förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ett flertal remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller inte haft något att invända mot det, däribland *Riksdagens ombudsmän*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Stockholms tingsrätt*, *Uppsala tingsrätt*, *Linköpings tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt* och *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet*. *Åklagarmyndigheten* och *Östersunds tingsrätt* har gett uttryck för att, utöver effektivitetsskäl, också humanitetsskäl bör ligga till grund för regleringen då förslaget inte bara tillgodoser önskemålet om en ökad effektivitet utan också står väl i överensstämmelse med de moraliska och etiska värderingar som bör ligga till grund för brottsbekämpning och rättskipning. *Ekobrottsmyndigheten* har uppgett att förslaget bör övervägas vidare. *Göteborgs tingsrätt*, *Säkerhetspolisen* och *Brottsförebyggande rådet* har ställt sig tveksamma till införandet av en ny strafflindringsgrund. *Sveriges domareförbund* och *Polisförbundet* har avstyrkt förslaget.

Några remissinstanser, t.ex. *Rikspolisstyrelsen* och *Brottsförebyggande rådet*, har påtalat att den föreslagna ordningen medför en risk för att den misstänkte lockas att lämna felaktiga uppgifter. *Brottsförebyggande rådet* har även påtalat att en ny strafflindringsgrund inte tar hänsyn till brottsoffers behov av upprättelse. *Amnesty international* har framhållit att förslaget riskerar att strida mot oskyldighetspresumtionen enligt Europakonventionen. Några remissinstanser, t.ex. *Riksdagens ombudsmän*, *Helsingborgs tingsrätt* och *Ekobrottsmyndigheten*, har framhållit risken för gränsdragningsproblem gentemot ett

kronvitnesssystem. Vissa remissinstanser, däribland *Malmö tingsrätt* och *Göteborgs tingsrätt*, har uppgett att den föreslagna strafflindningsgrunden kan medföra orättvisa resultat på så vis att personer som begår lättutredda brott kan hamna i ett sämre läge än de som begår mer svårutredd brottslighet. Några remissinstanser har uttalat sig om omfattningen av strafflindring. *Sveriges advokatsamfund* har ansett att det med hänsyn till grundläggande krav på rättssäkerhet och förutsebarhet bör framgå för den misstänkte hur stor strafflindringen ska vara. Samfundet har vidare framfört att strafflindringen, för att den ska vara ett incitament för medverkan, bör vara avsevärd. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* har påpekat att det är viktigt att – om inte systemet ska brista i trovärdighet – domstolen uppfyller förväntningar om strafflindring. Även *Länsrätten i Skåne län* har uttryckt liknande synpunkter. *Stockholms tingsrätt* har uppgett att strafflindring bör komma i fråga endast vid omfattande och mer svårutredd brottslighet och att det inte bör bli fråga om någon mer betydande straffnedsättning. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* har framhållit vikten av att tydligare riktlinjer ges i frågan om förhållandet mellan de lämnade uppgifternas betydelse för utredningen och den strafflindring som dessa bör medföra, samt påtalat att straffrabatt inte bör ställas i direkt proportion till vilken effekt ett erkännande haft för utredningsmöjligheterna eftersom man då riskerar en s.k. plea bargain-situation. Även *Malmö tingsrätt* och *Brottsförebyggande rådet* har påtalat risken för att den tilltalade hamnar i en förhandlingssituation gentemot polis och åklagare under förundersökningen.

Huddinge tingsrätt, *Växjö tingsrätt* och *Amnesty International* har, i fråga om utformningen av bestämmelsen, ifrågasatt att ett erkännande bör krävas för att strafflindring ska komma i fråga. Amnesty International har påpekat att en misstänkt som är villig att bidra till utredningen av de faktiska omständigheterna utan att vara beredd att erkänna något brott bör kunna få strafflindring. *Huddinge tingsrätt* har påpekat att det inte bör krävas ett fullständigt erkännande. Även ett erkännande i mindre del och uppgiftslämnande i den delen bör kunna leda till nedsättning av straffet. Samma tingsrätt har vidare påtalat att det bör tydliggöras i lagtexten att möjligheten till strafflindring endast avser medverkan vid utredningen av det egna brottet. Några remissinstanser, bl.a. *Östersunds tingsrätt* och *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Stockholms universitet*, har framhållit vikten av att information om möjligheten till strafflindring lämnas till den misstänkte och att sådan information dokumenteras på ett tydligt och rättssäkert sätt.

Påföljdsutredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens. Påföljdsutredningen har dock föreslagit en annan utformning av bestämmelsen.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna har tillstyrkt eller inte haft något att invända mot utredningens förslag till en ny strafflindningsgrund, däribland *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Falu tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt*, *Ekobrottsmyndigheten* och *Kriminalvården*. *Åklagarmyndigheten*, som i stort har tillstyrkt förslaget, har särskilt framhållit att syftet med bestämmelsen även bör vara att öka effektiviteten i brottsutredningar genom att skapa incitament för den misstänkte att medverka i förundersökningen. Ett system som innebär en möjlighet att beakta att

den misstänkte har valt att medverka fullt ut i en utredning, och som öppet uppmuntrar ett sådant beteende, kan förväntas leda till att fler misstänkta väljer att lämna uppgifter tidigare, vilket i sin tur kan leda till att det blir enklare att utreda vissa komplicerade brott och till att lagföringen påskyndas. Liknande synpunkter har framförts av *Ekobrottsmyndigheten* och *Skatteverket*. *Brottsoffermyndigheten* har särskilt pekat på att ett erkännande från den misstänkte oftast är befriande för brottsoffret och det kanske effektivaste sättet att avlasta de skam- och skuld känslor som många offer bär.

Hovrätten för Nedre Norrland och *Luleå tingsrätt* har angett att förslaget behöver övervägas mer noggrant. *Örebro tingsrätt* och *Vänersborgs tingsrätt* har avstyrkt förslaget. De har bl.a. påtalat risken för att bestämmelsen kan locka en tilltalad att lämna felaktiga erkännanden och leda till mindre grundliga brottsutredningar. *Malmö tingsrätt* anser inte att förslaget främjar en effektivt genomförd och rättssäker förundersökning och ifrågasätter bl.a. om den föreslagna ordningen kan komma i konflikt med rätten för den misstänkte att inte belasta sig själv enligt Europakonventionen. Malmö tingsrätt betonar också vikten av att en eventuell strafflindring inte får bli avhängig av hur stark bevisning som kunnat säkras under förundersökningen. Bl.a. *Göta hovrätt* och *Örebro tingsrätt* har framhållit att förslaget kan medföra tillämpningsproblem. De har t.ex. pekat på att det kan vara svårt för domstolarna att värdera erkännandet eller den tilltalades medverkan då den föreslagna bestämmelsen kan innebära att rätten tvingas till en rad subjektiva bedömningar, liksom att det kan vara svårt att värdera partiella erkännanden. Örebro tingsrätt har vidare anfört att förslaget kan innebära en besvärlig gränsdragning mot ett system med kronvittnen. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* har framhållit att det är viktigt att möjligheterna till en utveckling mot ett sådant system eller ”plea bargaining” inte underskattas.

Åklagarmyndigheten och *Ekobrottsmyndigheten* har i fråga om utformningen av bestämmelsen uppgett att det för strafflindring bör krävas att den tilltalades medverkan ska ha varit av väsentlig betydelse för utredningen. Detta skulle enligt *Åklagarmyndigheten* kunna åstadkommas genom att ”medverkat till” byts ut mot ”bidragit till”. *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* har även gett uttryck för att ett erkännande inte i sig bör vara tillräckligt för strafflindring utan att det bör krävas att den tilltalade också lämnat andra uppgifter som är till gagn för utredningen, t.ex. en utförlig redogörelse för händelseförloppet.

Skälen för regeringens förslag

Det införs en ny strafflindringsgrund som avser medverkan till utredning av egen brottslighet

Enligt nuvarande ordning kan strafflindring i vissa fall komma i fråga med anledning av omständigheter som hänför sig till en gärningsmans agerande, antingen i anslutning till brottet eller efteråt. Det gäller försök att förebygga, avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet (punkten 2) och frivillig angivelse (punkten 3). Orsaken till att strafflindring anses motiverad i dessa fall är att gärningsmannen genom

någon form av frivilligt agerande visat att han eller hon ångrar sig. Det faktum att någon, som inte angett sig själv, medverkar vid och därigenom underlättar utredningen av det egna brottet omfattas emellertid inte av någon av de nu angivna strafflindringsgrunderna.

Att en misstänkt gärningsman medverkar till utredningen av det egna brottet och därigenom bidrar till att händelseförloppet klargörs kan enligt regeringen anses ge uttryck för ett ansvarstagande hos gärningsmannen. Det är ett beteende som kan anses positivt och föredömligt genom att det markerar en vilja att klara upp och ställa till rätta efter sig och att gärningsmannen tar avstånd från den brottsliga gärningen. Indirekt kan en ordning som uppmuntrar ett sådant beteende bidra till att främja respekten för rättsväsendet. Som påpekats av bl.a. *Östersunds tingsrätt* står det väl i överensstämmelse med de moraliska och etiska värderingar som bör ligga till grund för brottsbekämpning och rättskipning. Från den utgångspunkten framstår det enligt regeringen som rimligt att en tilltalad som medverkar på ett positivt och märkbart sätt vid utredningen av det egna brottet skulle kunna premieras vid påföljdsbestämningen, likväl som den som angett sig själv.

En ordning där utredningsmedverkan kan beaktas vid straffmätningen innebär även, som bl.a. *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* har anfört, ett tydligt incitament för en misstänkt person att medverka vid utredningen av det egna brottet. Det kan i sin tur bidra till mer effektiva brottsutredningar och därmed leda till resursbesparingar. Lagföring kan också ske snabbare. Snabbhet har generellt sett ett betydande kriminalpolitiskt värde eftersom sambandet mellan brott och påföljd blir starkare ju kortare tidsavståndet är mellan dem. I allmänhet blir också brottsutredningar allt svårare att genomföra ju längre tid som har förflutit efter brottet. Således finns det även från effektivitetssynpunkt goda skäl för en ordning som tillåter strafflindring vid utredningsmedverkan. Att förundersökning och lagföring kan ske på ett mer effektivt sätt kan också antas medföra en ökad tilltro till rättsväsendet från allmänhetens sida.

Även från ett brottsofferperspektiv kan det finnas fördelar med en sådan ordning. För ett brottsoffer torde det vara av stor betydelse, inte minst för möjligheten att bearbeta upplevelsen av brottet, att utredning och lagföring sker så tätt inpå brottet som möjligt. En snabbare lagföring innebär också att de ekonomiska anspråk som kan finnas från brottsoffrets sida med anledning av gärningen behandlas snabbare. Som *Brottsoffermyndigheten* påpekat kan ett erkännande från den tilltalade dessutom vara befriande för brottsoffret och avlasta de skam- och skuld känslor som många brottsoffer känner. Regeringen anser därför, i motsats till *Brottsförebyggande rådet*, att en bestämmelse av nu aktuellt slag väl tar hänsyn till brottsoffrets behov av upprättelse.

Några remissinstanser, bl.a. *Örebro tingsrätt*, *Vänersborgs tingsrätt*, *Rikspolisstyrelsen* och *Brottsförebyggande rådet*, har uttryckt en oro för att en strafflindringsgrund som tar sikte på utredningsmedverkan skulle kunna leda till felaktiga erkännanden, oriktiga uppgifter om brottet samt mindre grundliga brottsutredningar.

Enligt regeringens bedömning torde risken för felaktiga uppgifter vara liten så länge möjligheten till strafflindring enbart skulle kunna komma i fråga vid medverkan till utredning av egen brottslighet. Det är naturligtvis en given utgångspunkt att beviskraven upprätthålls även i de

fall där den tilltalades egna uppgifter ligger till grund för utredningen. Behövliga utredningsåtgärder ska alltså vidtas för att kontrollera riktigheten av den misstänktes uppgifter, precis som enligt den nuvarande ordningen. Den misstänkte har dessutom en oivillkorlig rätt att när som helst återta ett erkännande. Utredningen måste även i en sådan situation vara tillräckligt robust för att kunna ligga till grund för lagföring. Det bör således enligt regeringens uppfattning finnas goda förutsättningar att upptäcka eventuella felaktigheter.

Malmö tingsrätt och *Amnesty International* har ifrågasatt om ett system som uppmantrar en misstänkt att medverka vid utredningen av det egna brottet kan undergräva den rätt som en misstänkt har enligt Europakonventionen att inte uttala sig eller belasta sig själv.

En grundläggande utgångspunkt vid beaktande av de omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken är att de endast kan tillämpas i mildrande riktning. Frånvaron av någon av omständigheterna kan alltså aldrig åberopas i straffskärpande syfte. En sådan strafflindringsgrund som nu diskuteras skulle vidare inte innebära någon skyldighet eller än mindre något tvång att yttra sig eller på något sätt underlätta åklagarens arbete genom t.ex. medgivanden eller belastande material. Den som väljer att förneka eller att inte medverka till utredningen av ett brott kan således inte drabbas av ett straff som är strängare än vad som följer av de allmänna kriterierna för påföljdsbestämning. En reglering av nu aktuellt slag kan därför enligt regeringens mening inte anses stå i strid med Europakonventionen.

Några remissinstanser, t.ex. *Örebro tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt* och *Ekobrottsmyndigheten*, har framfört farhågor för att gränsdragningsproblem skulle kunna uppstå i förhållande till ett system med kronvittnen. *Riksdagens ombudsmän* och *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Stockholms universitet* har även påtalat en risk för att det skapas ett kronvitnesssystem trots att det inte varit avsikten.

Som angetts ovan skiljer sig ett system med kronvittnen i flera avseenden från en ordning som möjliggör strafflindring vid utredning av egen brottslighet. Ett sådant system övervägs inte i detta sammanhang (se avsnitt 4.3). En annan sak är att ett uppgiftslämnande om den egna brottsligheten ibland kan omfatta även andras brottslighet. Så kan t.ex. vara fallet när brott har begåtts av flera personer gemensamt. Enligt regeringens bedömning bör risken för eventuella svårigheter med anledning av det dock inte överdrivas. Ett uppgiftslämnande om brottslighet som är gemensam med någon eller några andra personer behöver inte nödvändigtvis innefatta ett avslöjande av övriga gärningsmäns identitet utan kan röra andra omständigheter som underlättar utredningen av brottsligheten. I den mån uppgifter lämnas som samtidigt avser någon annan gärningsman är det enbart uppgifternas värde i förhållande till utredningen av den egna brottsligheten som kan ligga till grund för strafflindring.

Regeringen anser alltså, mot den angivna bakgrunden, att en ny strafflindringsgrund som tar sikte på utredningsmedverkan är motiverad utifrån såväl humanitets- som effektivitetsskäl. En sådan ordning stämmer också överens med den i flera andra nordiska länder. Det föreslås därför att det införs en ny strafflindringsgrund som avser att en tilltalad medverkat till utredningen av egen brottslighet.

Bedömningen bör utgå från omfattningen av den tilltalades medverkan

Som angetts har BRU och Påföljdsutredningen haft delvis olika utgångspunkter för sina överväganden (se avsnitt 4.3). Även utformningen av bestämmelserna skiljer sig åt.

Medan BRU:s förslag är utformat på så sätt att det för strafflindring krävs viss kvalitet på den tilltalades medverkan; han eller hon ska ha lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet, tar Påföljdsutredningens förslag framför allt sikte på syftet med den tilltalades medverkan. För strafflindring krävs att den tilltalade genom att erkänna eller på något annat sätt medverkat till utredningen av det egna brottet. Det innebär enligt utredningen att det utifrån objektivt konstaterbara förhållanden ska finnas anledning att anta att den tilltalades agerande grundar sig på en verklig vilja att ta ansvar för sina handlingar och en insikt om att den brottsliga gärningen var felaktig. Avgörande för tillämpningen av bestämmelsen ska vara att den tilltalade genom sitt agerande framstår som mindre klandervärd och att det vore orättfärdigt att inte beakta detta förhållande vid påföljdsbestämningen.

Örebro tingsrätt har mot Påföljdsutredningens förslag anfört att det innebär att domstolen tvingas till en rad subjektiva bedömningar. Regeringen anser att denna invändning har fog för sig. Som Påföljdsutredningen anfört är det nog i de flesta fall mycket svårt för domstolen att avgöra en gärningsmans verkliga bevekelsegrunder. Utredningen föreslår därför att bedömningen ska göras utifrån objektivt konstaterbara förhållanden. Sådana objektiva förhållanden torde emellertid enligt regeringens uppfattning i stor utsträckning utgöras av den tilltalades agerande under förundersökningen, dvs. framför allt vilka uppgifter denne har lämnat. Därmed torde skillnaden i praktiken vara liten i förhållande till ett system som tar sin utgångspunkt i omfattningen av en gärningsmans medverkan vid utredningen. En annan sak är att medverkan vid utredningen typiskt sett kan anses ge uttryck för ett avståndstagande från den brottsliga handlingen. Mot denna bakgrund framstår det som en lämpligare ordning att bedömningen, som BRU föreslagit, tar sin utgångspunkt i omfattningen av den tilltalades medverkan snarare än dennes avsikter med sitt agerande.

Vilken grad av medverkan bör krävas för att strafflindring ska medges?

En grundläggande förutsättning för strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet bör enligt regeringens mening vara att den tilltalades uppgifter har haft någon konkret betydelse för utredningen. Frågan är vilken grad av medverkan som bör krävas.

Som nämnts ovan (se avsnitt 4.1) har det i förarbetena och genom uttalanden av Högsta domstolen getts uttryck för viss restriktivitet när det gäller användning av strafflindringsgrunderna i 29 kap. 5 § brottsbalken. Det har bl.a. framhållits att regleringen ska användas med försiktighet och att den normalt inte bör tillämpas om det inte finns skäl för en påtaglig justering av påföljdsbestämningen. Detta kan sammanfattas så att de omständigheter som föreligger måste vara av viss kvalitet för att medföra strafflindring. Utformningen av regleringen i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken kan sägas återspegla detta synsätt. Således krävs att

den tilltalade till följd av brottet drabbats av en ”allvarlig kroppsskada” (punkten 1), att den tilltalade drabbas ”oskäligen hårt” av ett straff utmätt efter brottets straffvärde (punkten 6) samt att ”ovanligt lång tid” har förflutit sedan brottet begicks (punkten 7). Även de straffflindringsgrunder som tar sikte på den tilltalades eget agerande kan sägas ge uttryck för nämnda synsätt, i den meningen att det krävs ett visst mått av uppoffring från den tilltalades sida för att straffflindring ska komma i fråga, dvs. att denne frivilligt angett sig själv (punkten 3) eller agerat för att förebygga, avhjälpa eller begränsa en skada som brottet gett upphov till eller riskerar att ge upphov till (punkten 2).

Mot denna bakgrund anser regeringen i likhet med *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* att det är rimligt att den tilltalades medverkan vid utredningen bör nå upp till en förhållandevis kvalificerad nivå för att kunna resultera i straffflindring.

Eftersom regleringen i den nuvarande lydelsen av 29 kap. 5 § brottsbalken genomgående syftar till omständigheter hänförliga till den egna brottsligheten är det enligt regeringens mening inte nödvändigt att i lagtexten särskilt framhålla att medverkan ska avse utredningen av det egna brottet. Någon risk för missuppfattningar kan inte anses finnas.

I enlighet med vad som nu har sagts bör bestämmelsen utformas på det sätt som BRU föreslagit, dvs. att en förutsättning för straffflindring ska vara att den tilltalade har lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet.

Tillämpningsområdet för en ny straffflindringsgrund

Straffflindring ska alltså kunna komma i fråga om den tilltalade har lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Med detta avses att uppgifterna lett till att utredningen i något väsentligt avseende har påskyndats eller underlättats. En relevant medverkan bör normalt innefatta att den tilltalade lämnat en utförlig redogörelse för händelseförloppet eller lämnat annan information av betydelse för utredningsarbetet. Det kan t.ex. i en utredning om ekonomisk brottslighet röra sig om en redogörelse för ekonomiska transaktioner eller beträffande stöldbrottslighet ett påvisande var stöldgods finns.

Straffflindring kan emellertid inte komma i fråga i alla situationer där den misstänkte i och för sig är villig att medverka. Utredningsläget kan ibland vara sådant att det inte är möjligt, oavsett den misstänktes ambitioner. Bestämmelsen är i konsekvens med vad som sagts ovan inte tillämplig om den tilltalade blivit tagen på bar gärning eller erkänner brott i ett skede då det redan finns övertygande bevisning om hans eller hennes skuld. Inte heller om den tilltalades medverkan har begränsat sig till för utredningen mer perifera uppgifter bör frågan om straffflindring aktualiseras. Saken kan sammanfattas så att ju bättre bevisläget i utredningen är desto mindre är utrymmet för den misstänkte att kunna bidra på ett sådant sätt att straffflindring kan komma i fråga. I det sammanhanget finns det anledning att knyta an till den straffflindringsgrund som tar sikte på frivillig angivelse (punkten 3). Det kan antas att ju tidigare i en utredning misstankarna pekar på en specifik person desto mindre blir utrymmet för denne, om han eller hon ångrar

sig, att ge uttryck för detta genom att ange sig själv. Detta torde vara uteslutet för den gärningsman som tas på bar gärning.

Några remissinstanser, däribland *Malmö tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt*, och *Östersunds tingsrätt*, har riktat kritik mot förslaget och påtalat att det kan leda till orättvisa resultat på så vis att personer som har begått brott som är enklare att utreda allmänt hamnar i ett sämre läge än de som gjort sig skyldiga till mer svårutredd brottslighet.

Det kan visserligen antas att den föreslagna strafflindringsgrunden i större utsträckning kommer att tillämpas vid mer svårutredd brottslighet. Det framstår som naturligt med tanke på att det är i sådana fall som den tilltalades uppgifter kan komma att ha störst betydelse för utredningen. Detta utesluter dock inte att strafflindring kan komma i fråga även i andra fall. Även utredning av brottslighet som inte hör till den mest avancerade eller svårutredda kan ju underlättas eller påskyndas påtagligt om den tilltalade bidrar på ett konstruktivt sätt. Det förhållandet att en tillämpning av den nu föreslagna bestämmelsen i en del fall är utesluten med hänsyn till bevisläget i utredningen bör enligt regeringens mening inte medföra att välgrundade strafflindringskäl lämnas obeaktade.

Närmare om erkännande som förutsättning för strafflindring

En särskild fråga rör vilken betydelse som ett erkännande bör tillmätas. Som framgått ovan ska det för strafflindring krävas att den tilltalade lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen. Det kan antas att en ny strafflindringsgrund som tar sikte på utredningsmedverkan framför allt kommer att aktualiseras vid erkänd brottslighet. I likhet med *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* anser regeringen att ett erkännande dock inte i sig bör vara tillräckligt för strafflindring utan det krävs, som angetts i föregående avsnitt, att den tilltalade även lämnat andra uppgifter som är till gagn för utredningen, t.ex. en utförlig redogörelse för händelseförloppet i fråga. Som påpekats av *Huddinge tingsrätt*, *Växjö tingsrätt* och *Amnesty International* kan det å andra sidan finnas situationer då frånvaron av ett erkännande inte bör hindra tillämpning av bestämmelsen. Att den tilltalade förnekat brottet på grund av att han eller hon inte delar åklagarens rättsliga bedömning i något avseende kan utgöra exempel på en sådan situation. Det kan t.ex. gälla olika syn på brottsrubriceringen. Ett erkännande bör alltså inte heller vara en nödvändig förutsättning för strafflindring. Enligt regeringens mening bör tyngdpunkten vid bedömningen, som angetts ovan, i stället ligga på om den tilltalade har bidragit till utredningen av de faktiska omständigheterna kring brottet.

Vissa remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt* och *Örebro tingsrätt*, har invänt att den föreslagna strafflindringsgrunden kan förväntas medföra tillämpningsproblem. Så sägs kunna bli fallet när den tilltalade erkänner endast delar av en gärning eller, vid flerfaldig brottslighet, vissa gärningar men inte andra. Det har också framförts att det överhuvudtaget kan vara svårt för domstolarna att värdera den tilltalades medverkan vid utredningen.

Frågan om det i det enskilda fallet finns anledning att medge strafflindring och i så fall i vilken utsträckning ska avgöras av domstolen efter en bedömning av samtliga omständigheter i det föreliggande fallet.

Fokus bör ligga på om den tilltalade sammantaget har bidragit till utredningen på ett sådant sätt att det är motiverat med strafflindring. Att en tilltalad erkänt endast delar av en gärning bör därmed inte nödvändigtvis medföra att tillämpning av bestämmelsen är utesluten. Om den tilltalade erkänt vissa gärningar men inte andra bör utgångspunkten vara att en separat bedömning görs för varje brott.

I vilken omfattning ska strafflindring medges?

Frågan om strafflindring ska medges och i vilken utsträckning avgörs, liksom beträffande övriga s.k. billighetsskäl, av domstolen. Förutsättningarna för strafflindring har redogjorts för ovan. Om sådana förutsättningar föreligger ska domstolen således medge strafflindring. Generellt gäller för alla billighetsskäl att de ska beaktas ”i skälig omfattning”. Högsta domstolens uttalande om att regleringen normalt inte bör tillämpas om den inte talar för en påtaglig justering av påföljdsbestämningen kan ge viss vägledning för bedömningen (NJA 2010 s. 592, se avsnitt 4.1). På så sätt kan, som framhållits av BRU, strafflindringen fungera som ett incitament för den misstänkte att medverka till utredningen av den egna brottsligheten.

En utgångspunkt vid bedömningen bör, som Påföljdsutredningen angett, vara att nedsättningen ska stå i proportion till framför allt graden av medverkan och brottets straffvärde. Vid allvarlig brottslighet där den tilltalade har medverkat i stor omfattning kan det därmed bli fråga om en relativt omfattande strafflindring sett till antalet månader eller till och med år. Det är förstås inte möjligt att närmare precisera hur stor nedsättningen ska vara i det enskilda fallet. Frågan ska avgöras med beaktande av samtliga omständigheter, vilka kan variera från fall till fall.

Information till den misstänkte

En fråga som aktualiseras är om den misstänkte inom ramen för förundersökningen bör informeras i någon särskild ordning om möjligheten till strafflindring samt om det bör dokumenteras att sådan information har lämnats. Varken BRU eller Påföljdsutredningen, men däremot några av remissinstanserna, har berört frågan närmare. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Östersunds tingsrätt* har gett uttryck för att den misstänkte bör ges information om möjligheten till strafflindring. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* har angett att 20 § förundersökningskungörelsen (1947:948) bör kompletteras med ett krav på att det av förundersökningsprotokollet ska framgå bl.a. hur den misstänkte blev informerad om innebörden av bestämmelsen, vad som sades, under vilka förhållanden och vilka som var närvarande. Detta för att eliminera risken för att den tilltalade falskeligen erkänner eller lämnar felaktiga uppgifter på grund av felaktiga förespeglningar om fördelar eller för att denne känt sig hotad eller pressad.

En näraliggande fråga, vilken berörts av *Malmö tingsrätt*, *Brottsförebyggande rådet* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, handlar om risken för att den misstänkte, med en sådan ordning som föreslås, kan hamna i en förhandlingssituation gentemot polis eller åklagare.

Frågan om det i ett enskilt fall finns förutsättningar att medge en lindrigare påföljd än vad brottets svårhet motiverar avgörs av domstolen. Strafflindringsgrunden ska inte förväxlas med en åtalsuppörelse, eller vad som på engelska brukar kallas för plea-bargaining. Förslaget innebär inga förändringar i fråga om förundersöknings- eller åtalsplikt. Som angetts ovan innebär det inte någon skyldighet eller tvång att bidra till utredningen. Det är alltså inte fråga om att den misstänkte ska hamna i en förhandlingssituation med åklagaren eller polisen.

Det nu sagda hindrar dock inte att det under förundersökningen kan lämnas information till den misstänkte om att det finns en möjlighet till strafflindring vid medverkan till utredningen. Sådan information står inte i strid med bestämmelsen om otillbörliga förhörsmetoder i 23 kap. 12 § rättegångsbalken. I den mån information lämnas ska den dock vara saklig och det bör tydliggöras att det är domstolen som förfogar över påföljdsfrågan. Mot den bakgrunden, och då sådan information endast skulle avse en upplysning om innehållet i gällande rätt, kan det ifrågasättas om en skyldighet att dokumentera informationslämnandet skulle fylla någon större funktion. Något behov av att komplettera reglerna i förundersökningskungörelsen kan därför inte anses finnas.

Underlaget för domstolens bedömning

Det kan inledningsvis noteras att det ligger på parterna, framför allt den tilltalade eller dennes försvarare, att uppmärksamma domstolen på förhållanden som kan ha betydelse för tillämpningen av någon av strafflindringsgrunderna i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken.

När det gäller frågan om underlaget för domstolens bedömning har BRU föreslagit att det ska antecknas särskilt i förundersökningsprotokollet om den misstänkte har medverkat till utredningen och i så fall på vilket sätt. I linje med det föreslår beredningen ett tillägg i 20 § förundersökningskungörelsen. Såväl *Åklagarmyndigheten* som *Ekobrottsmyndigheten* har invänt mot förslaget och hänvisat till att det skulle te sig främmande att i förundersökningsprotokollet ta in omdömen av detta slag från åklagaren. Åklagarens synpunkter bör enligt dem i stället lämnas antingen i stämningsansökan eller i slutanförandet. Även *Sveriges advokatsamfund* har ställt sig tveksam till en sådan ordning.

Av 20 § förundersökningskungörelsen följer att det i ett förundersökningsprotokoll bl.a. ska antecknas berättelser av hörda personer samt det som i övrigt är av betydelse. Vidare ska ett förundersökningsprotokoll enligt 22 § förundersökningskungörelsen avfattas så att det ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet. Av innehållet i ett korrekt utformat förundersökningsprotokoll bör därmed, som *Ekobrottsmyndigheten* påpekat, framgå om den tilltalade har bidragit till utredningen och i så fall på vilket sätt. Om parterna är oense i frågan om den tilltalades medverkan torde därmed förundersökningsprotokollet utgöra ett gott underlag för domstolens bedömning. Ett särskilt utlåtande från åklagaren i protokollet skulle i ett sådant läge knappast fylla någon större funktion; det speglar ju endast åklagarens uppfattning i saken. Det framstår som lämpligare att parterna framför sina synpunkter vid

sakframställningen, slutanförendet eller annars inom ramen för rättegången. Regeringen anser därför sammanfattningsvis att det inte bör göras en sådan komplettering av förundersökningskungörelsen med uppgifter om den misstänktes medverkan i utredningen som BRU har föreslagit.

6 Strafflindring vid sanktionskumulation

Regeringens förslag: Möjligheten till strafflindring vid sanktionskumulation förtydligas genom att det införs en ny strafflindringsgrund som anger att rätten vid straffmätningen i skälighetsomfattning ska beakta om ett straff utmätt efter brottets straffvärde skulle framstå som oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet.

Påföljdsutredningens förslag överensstämmer i sak med regeringens. I förhållande till utredningens förslag har endast en mindre redaktionell ändring gjorts.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna, t.ex. *Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Justitiekanslern* och *Skatteverket*, har tillstyrkt förslaget eller inte haft något att invända mot det. *Ekobrottsmyndigheten* har avstyrkt förslaget att en bestämmelse om strafflindring vid sanktionskumulation ska omfatta förverkande och påtalat att det skulle strida mot grunderna bakom förverkandebestämmelsen att ett förverkande skulle få konsekvenser för påföljdsbestämningen. *Ekobrottsmyndigheten* har i övrigt bl.a. anfört att det är viktigt att den straffrättsliga påföljden så långt möjligt ligger fast samt att det inte bör vara självklart att ytterligare sanktioner ska leda till en "rabatt" vad gäller själva påföljden. I stället skulle domstolarna kunna ges en möjlighet att överväga hur mycket det utmätta straffet ska påverka en företagsbot eller längden av ett näringsförbud. *Åklagarmyndigheten* har påtalat att det bör övervägas om inte lagtexten kan utformas med utgångspunkten att förverkande endast i undantagsfall får påverka påföljden. Som skäl för det har myndigheten anfört följande. Att återta vinster från brottslig verksamhet har varit ett uttalat mål för hela den av regeringen initierade myndighetsgemensamma satsningen mot grov och organiserad brottslighet. Detta arbete undergrävs om förverkande leder till lägre straff. Det kan således i många fall ifrågasättas om straffnedsättning till följd av förverkande av brottsutbyte ska kunna ske.

Skälen för regeringens förslag

Det är viktigt att sanktionskumulation uppmärksammas av domstolarna

För att påföljdssystemet ska vara trovärdigt bör ett brott mötas av en reaktion som står i proportion till brottets allvar. Å andra sidan bör reaktionen med hänsyn till bl.a. humanitetsprincipen inte vara mer ingripande än nödvändigt. En grupp av strafflindringsgrunder tar därför

sikte på sanktionskumulation, dvs. att den tilltalade utöver straffet också drabbas av andra sanktioner med anledning av den brottsliga gärningen.

För att uppnå balans mellan olika sanktioner är det viktigt att domstolen gör en helhetsbedömning vid påföljdsbestämningen – eller, i förekommande fall, i samband med att den andra sanktionen beslutas – och väger in samtliga sanktioner till följd av brottet. Av 29 kap. 5 § första stycket 4 och 5 brottsbalken följer att ett sådant beaktande ska ske vid s.k. utvisningsmen och arbetsrättsliga följder eller hinder i yrkes- och näringsutövning. Därutöver kan domstolen med stöd av punkten 8 beakta även andra fall av sanktionskumulation och medge strafflindring om det anses vara befogat.

Som framgått ovan (avsnitt 4.1) har lagstiftaren i vissa fall, såsom när det gäller förverkande, anvisat att hänsynstagandet inte i första hand ska ske vid påföljdsbestämningen utan i samband med att den andra sanktionen beslutas. I andra fall, t.ex. vid företagsbot, är det i stället förutsatt att hänsynstagandet som regel ska ske vid påföljdsbestämningen. I ytterligare andra fall har ett hänsynstagande kunnat ske antingen vid påföljdsbestämningen eller i samband med att den andra sanktionen beslutas beroende på i vilken ordning de olika besluten meddelas. Det har tidigare gällt t.ex. skattetillägg. Som tidigare nämnts har Utredningen om rättssäkerhet i skatteförfaranden lämnat förslag till lösning av frågan om förbud mot dubbla förfaranden i brottmål som innebär att prövningen av de två olika typerna av sanktioner samordnas i ett förfarande i allmän domstol.

En särskild bestämmelse om sanktionskumulation införs i förtydligande syfte

Som angetts ovan är det viktigt att domstolen vid påföljdsbestämningen eller, i förekommande fall, i samband med att en annan sanktion beslutas, beaktar samtliga sanktioner som uppstår till följd av brottet så att den samlade reaktionen blir välavvägd och proportionerlig. Av utredningens redogörelse framgår att sanktionskumulation är relativt vanligt förekommande. Det framstår dock som oklart om olika former av sanktionskumulation uppmärksammas och beaktas av domstolarna på ett konsekvent och enhetligt sätt. I syfte att åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning finns det därför enligt regeringens bedömning skäl att tydliggöra att det kan finnas anledning att beakta även andra sanktioner än de som uttryckligen anges i första stycket 4 och 5 samt därigenom bidra till att förhållandena uppmärksammas i ökad utsträckning. Det bör därför införas en ny punkt i bestämmelsen om strafflindringsgrunder i 29 kap. 5 § brottsbalken som tar sikte på sanktionskumulation.

Avsikten är emellertid inte att förändra den gällande ordningen, varken avseende vilka typer av sanktioner som bör tillmätas betydelse, i vilket led ett hänsynstagande bör ske eller vilket genomslag strafflindringsgrunden ska få vid påföljdsbestämningen. Det gäller t.ex. såväl i fråga om näringsförbud och företagsbot, som *Ekobrottsmyndigheten* berört, som förverkande. Beträffande förverkande innebär det, som både *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* gett uttryck för, att vad som slagits fast i såväl förarbeten som praxis även fortsättningsvis gälla, dvs. att ett hänsynstagande, om sådant bedöms vara befogat, som

utgångspunkt ska ske vid beslut om förverkande och inte vid påföljdsbestämningen. Endast om en eftergift eller jämkning av förverkandet inte är möjlig eller lämplig, exempelvis om förverkandet är avsett att motverka fortsatt brottslighet, ska hänsyn till förverkandet tas vid påföljdsbestämningen (se närmare avsnitt 4.1).

Tillämpningsområdet för en bestämmelse om sanktionskumulation

De typer av sanktioner som kan bli föremål för beaktande kan vara av olika slag. Det kan t.ex. vara fråga om att ett tillstånd till viss verksamhet dras in eller att det meddelas förbud med visst innehåll. Med hänsyn till det stora antalet sanktioner och till att det sker förändringar på området är det, som Påföljdsutredningen anfört, inte möjligt eller lämpligt att formulera en bestämmelse som i vidare mån än i dag räknar upp sanktioner som domstolen ska ta hänsyn till vid påföljdsbestämningen. Liksom har skett tidigare är det lämpligt att lagstiftaren i samband med att sanktioner tillkommer eller förändras anvisar i vilket led de bör beaktas för att undvika dubbelbestraffningseffekter eller en oproportionerlig reaktion på brottet. En strafflindringsgrund som särskilt behandlar andra fall av sanktionskumulation än de som redan är uttryckligt angivna i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken måste därför ha en relativt öppen formulering.

För att en sanktion ska aktualisera tillämpning av den föreslagna strafflindringsgrunden bör vissa förutsättningar vara uppfyllda. En första förutsättning är att det ska vara fråga om en rättslig sanktion vilket innebär att sanktionen ska vara reglerad i en författning. En andra förutsättning är att sanktionen ska vara en följd av brottet. Det innebär att det ska vara fråga om någon form av reaktion på det rättstridiga beteendet. Sanktionen ska grundas på huvudsakligen samma faktiska omständigheter som den brottsliga gärningen. Vidare medför kravet på att ett straff utmätt efter brottets straffvärde ska framstå som oproportionerligt strängt att sanktionen ska ha en inte obetydlig eller helt kortvarig negativ effekt för den enskilde. Det ligger i linje med den praxis som hittills gällt och ingår som en del av den helhetsbedömning som domstolen regelmässigt ska göra vid ett beslut om strafflikvidering med hänvisning till ett s.k. billighetsskäl.

Med begreppet rättsliga sanktioner avses i första hand s.k. offentligrättsliga sanktioner. I kategorin offentligrättsliga sanktioner ingår de straffrättsliga sanktionerna, som utöver brottspåföljden även omfattar s.k. särskild rättsverkan av brott, t.ex. förverkande, företagsbot, och vissa fall av återkallelse av körkort, indragning av yrkeslegitimation samt näringsförbud. Till kategorin hör också s.k. förvaltningsrättsliga sanktioner som bl.a. avser den negativa sidan av förvaltningsmyndigheternas tillståndsverksamhet. Det kan t.ex. vara fråga om ett vite eller en disciplinpåföljd av offentligrättslig natur. Till denna kategori hör även administrativa sanktioner som skattetillägg och tulltillägg. Utöver offentligrättsliga sanktioner kan det i vissa fall finnas anledning att uppmärksamma straffprocessuella tvångsätgärder som brottet har föranlett, t.ex. ett långvarigt reseförbud.

Av det sagda följer att sådana sanktioner som innebär hinder eller särskild svårighet i yrkes- eller näringsutövning, och som med nuvarande

ordning omfattas av 29 kap. 5 § första stycket 5 brottsbalken, framöver ska omfattas av den nu föreslagna strafflindringsgrundens tillämpningsområde (se avsnitt 7.1).

De speciella fall av sanktionskumulation som avser utvisning respektive avskedande och uppsägning och som i dag regleras i 29 kap. 5 § första stycket 4 och 5 brottsbalken får anses utgöra de mest förekommande fallen av sanktionskumulation och bör, som Påföljdsutredningen föreslagit, även fortsättningsvis anges i särskilda punkter.

Det bör noteras att det, precis som i dag, ligger på den tilltalade att göra domstolen uppmärksam på vilka övriga sanktioner han eller hon drabbas av. Det ankommer sedan på domstolen att pröva om en sanktion är av sådant slag, har sådan koppling till brottet och är så kännbar för den enskilde att den bör påverka påföljdsbestämningen i lindrande riktning.

7 Andra förändringar avseende strafflindringsgrunderna

7.1 En omdisponering av strafflindringsgrunderna samt vissa ytterligare förändringar

Regeringens förslag: Innehållet i 29 kap. 5 § brottsbalken omdisponeras så att de skäl för strafflindring som vilar på samma grund följer efter varandra. I den särskilda punkt i 29 kap. 5 § brottsbalken som avser s.k. utvisningsmen anges att domstolen ska beakta om den tilltalade förorsakas men till följd av utvisningen. I punkten som avser arbetsrättsliga följder m.m. anges att domstolen ska beakta om den tilltalade förorsakas men till följd av ett avskedande eller en uppsägning. Annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning utöver avskedande och uppsägning – som tidigare omfattats av samma punkt – lyfts ut och ska i stället beaktas enligt den nya särskilda punkten om sanktionskumulation (se avsnitt 6).

Regeringens bedömning: Det bör inte införas någon strafflindringsgrund i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken som tar sikte på att rättegången inte genomförts inom skälig tid.

Påföljdsutredningens förslag och bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. Regeringen föreslår dock inte någon strafflindringsgrund som tar sikte på att rättegången inte genomförts inom skälig tid. I förhållande till utredningens förslag har vidare några mindre redaktionella ändringar gjorts.

Remissinstanserna: *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* har anfört att det skulle kunna vara en fördel att reglera billighetskälan något mer generellt och bygga regleringen kring de olika skäl som ligger bakom de olika punkterna i bestämmelsen, dvs. sanktionskumulation, skadebegränsande handlande osv. *Attunda tingsrätt*

har påtalat att samtliga fall av sanktionskumulation bör samlas under en punkt för att förenkla regleringen av billighetsskäl.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Bestämmelsen om strafflindringsgrunder omdisponeras

Som tidigare angetts (avsnitt 4.1) kan de s.k. billighetsskäl delas in i olika grupper beroende på vilka skäl som motiverar strafflindring. En grupp hänför sig till omständigheter som gärningsmannen inte har kontroll över, men som innebär att det vore oskäligt att döma ut ett straff som motsvarar gärningens straffvärde. En annan grupp bygger på att gärningsmannen genom någon form av frivilligt handlande visar att han eller hon ångrar sig. En tredje grupp riktar in sig på sanktionskumulation, dvs. då gärningsmannen förutom den straffrättsliga påföljden även drabbas av andra sanktioner till följd av den brottsliga gärningen. Vidare finns en allmänt hållen punkt som ger domstolen möjlighet att beakta även andra omständigheter än de uppräknade. Påföljdsutredningen har anfört att ordningen skulle bli mer logisk och lättöverskådlig om innehållet i 29 kap. 5 § brottsbalken omdisponeras så att de billighetsskäl som i huvudsak vilar på samma grund presenteras i ett sammanhang. Regeringen delar den bedömningen. Bestämmelsen bör därför omdisponeras i enlighet med utredningens förslag.

Förändringar i punkterna 4 och 5

I nuvarande punkten 4 föreskrivs att domstolen ska beakta om den tilltalade förorsakas men genom att han på grund av brottet utvisas ur riket. Vid den bedömningen ska beaktas såväl att utvisningen innebär att personen i fråga får lämna Sverige som att utvisningen innebär att den tilltalade registreras på Schengens informationssystems spärrlista och därmed nekats tillträde till eller uppehållstillstånd i samtliga Schengenstater (se NJA 2001 s. 500). Om den tilltalade saknar anknytning till Sverige och till övriga stater som ingår i Schengensamarbetet saknas enligt praxis skäl att beakta utvisningen vid påföljdsbestämningen.

Som påtalats av Påföljdsutredningen är det således inte bara utvisningen i sig som kan innebära ett men för den tilltalade utan även den följd som en utvisning regelmässigt ger upphov till i form av en registrering i Schengens informationssystems spärrlista. Eftersom det i ett sådant fall inte kan sägas vara fråga om ett men som den tilltalade förorsakas genom utvisningen utan snarast till följd av utvisningen bör bestämmelsen ändras i enlighet med Påföljdsutredningens förslag för att uttryckligen omfatta även nu nämnda fall.

I nuvarande punkten 5 anges att domstolen ska ta hänsyn till om den tilltalade till följd av brottet drabbats av eller om det finns grundad anledning anta att han kommer att drabbas av avskedande eller uppsägning från anställning eller av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning. Som redogjorts för under avsnitt 6 innebär förslaget om en strafflindringsgrund som avser sanktionskumulation bl.a. att en del av punktens tillämpningsområde – avseende annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning – förs över till den särskilda punkten angående sanktionskumulation.

Fall av sanktionskumulation vid avskedande eller uppsägning regleras som redovisats ovan dock fortfarande i en egen punkt. Enligt förarbetena är avskedande och uppsägning sådana omständigheter som regelmässigt ska tillmätas en påtaglig betydelse för straffmätningen (prop. 1987/88:120 s. 93). I detta torde ligga att en uppsägning eller ett avskedande vanligtvis anses innebära men för den tilltalade. Graden av men som en person förorsakas på grund av avskedande eller uppsägning kan emellertid variera. Vid tillämpning av punkten 5 är det därför rimligt att det görs en individuell bedömning av vilken verkan ett avskedande eller en uppsägning har i det enskilda fallet. Det finns mot den nu angivna bakgrunden skäl att, som Påföljdsutredningen föreslagit, ändra bestämmelsen så att det klart framgår att ett avskedande eller en uppsägning – på motsvarande sätt som vid en utvisning – ska förorsaka den tilltalade men för att kunna leda till strafflindring. Bedömningen av vilken verkan förlusten av arbetet har får betydelse både för frågan om förhållandet alls ska beaktas vid straffmätningen och i så fall i vilken utsträckning.

Europakonventionens krav på rättegång inom skälig tid

Av redogörelsen ovan (se avsnitt 4.1) följer att strafflindringsgrunden i 29 kap. 5 § första stycket 7 brottsbalken, som anger att domstolen ska beakta om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks, skiljer sig från strafflindring på grund av en kränkning av Europakonventionens artikel 6, som anger att den som anklagas för brott ska vara berättigad till rättegång inom skälig tid. Nämnda förhållande innebär enligt Påföljdsutredningen att en tidsutdräkt som bedömts utgöra en kränkning av rättigheten enligt konventionen har ansetts falla under punkten 8. Utredningen har, mot den bakgrunden, föreslagit att den nuvarande punkten 7 ändras så att den även omfattar en tidsutdräkt som utgör en kränkning av Europakonventionen. På så sätt skulle en mer logisk och enhetlig ordning uppnås.

Som nämnts ovan har frågan om kompensatoriskt rättsmedel vid överträdelse av artikel 6.1 i Europakonventionen om rätt till rättegång inom skälig tid prövats av Högsta domstolen (NJA 2012 s. 1038 I). Av rättsfallet följer bl.a. att det skäl som ligger bakom strafflindring på grund av sen lagföring enligt brottsbalken är att graden av klander som en brottslig handling motiverar avtar med tiden, medan strafflindring enligt konventionen i stället handlar om att gottgöra den enskilde för att det allmänna har kränkt en grundläggande rättighet. Det är alltså fråga om regler med olika ändamål och skilda tillämpningsförutsättningar. Frågan om påföljdsindring på grund av en kränkning av konventionen kan inte anses falla under vare sig 29 kap. 5 § första stycket punkten 7 eller 8 brottsbalken, eftersom den inte vilar på straffrättslig grund. Det ska i stället göras en självständig prövning av invändningar om kränkningar av konventionen utan annat lagstöd än lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Av det nu redovisade följer att påföljdsindring som kompensation för en kränkning av rätten till en rättegång inom skälig tid enligt Europakonventionen inte grundar sig på straffrättsliga överväganden, låt

vara att sådan kompensation så långt möjligt ska anpassas till det straffrättsliga systemet. Vidare omfattar rättigheten enligt konventionen, till skillnad från reglerna om strafflindringsgrunder i 29 kap. 5 § brottsbalken, såväl den tilltalade som målsäganden och det spelar inte någon roll om åtalet bifalls eller ogillas. Även om påföljds lindring i och för sig är det primära rättsmedlet vid långsam handläggning är det inte heller i alla situationer som det är lämpligt att kompensationsfrågan hanteras i brottmålet (se NJA 2012 s. 1038 I p. 23–25). Att införa en bestämmelse i regleringen om billighetsskäl som vilar på andra grunder än konventionen kan vidare vara problematiskt på så sätt att 29 kap. 5 § brottsbalken såväl ställer upp särskilda förutsättningar för tillämpningen som inte följer av konventionen, som att strafflindring är obligatorisk om förutsättningarna är uppfyllda.

Det kan därför, med hänsyn till det som sagts ovan, ifrågasättas om den föreslagna ändringen är lämplig samt om den skulle åstadkomma ett sådant förtydligande i bestämmelsen om billighetsskäl som åsyftats. Regeringen anser mot denna bakgrund att den ändring som föreslås av Påföljdsutredningen inte bör genomföras.

7.2 Kravet på särskilda skäl för att gå under straffminimum ska finnas kvar

Regeringens bedömning: Det bör fortfarande krävas särskilda skäl för att gå under straffminimum med hänvisning till de omständigheter som anges i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken.

BRU:s och Påföljdsutredningens respektive förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Såväl beredningen som utredningen har föreslagit att kravet på särskilda skäl för att gå under straffminimum slopas.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som yttrat sig över BRU:s förslag i denna del har en majoritet ställt sig tveksamma till eller avstyrkt förslaget. *Värmlands tingsrätt* har gett uttryck för att noggranna överväganden ligger bakom utformningen av olika straffskalor samt att kravet på särskilda skäl därför bör finnas kvar. Flera remissinstanser har hänvisat till att BRU inte har analyserat vad avskaffande av kravet på särskilda skäl innebär för de befintliga strafflindringsgrunderna utan enbart fokuserat på konsekvenserna för den föreslagna strafflindringsgrunden avseende utredningsmedverkan. *Linköpings tingsrätt* har uppgett att förslaget skulle öppna upp för en alltför generös tillämpning av 29 kap. 5 § brottsbalken. *Åklagarmyndigheten* och *Huddinge tingsrätt* har påtalat att ett avskaffande av kravet på särskilda skäl skulle urholka straffminimum i alla straffskalor och att det skulle bli svårt att förutse vilket straff som riskeras för en viss gärning.

De remissinstanser som yttrat sig över Påföljdsutredningens förslag, bl.a. *Malmö tingsrätt*, *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten*, har tillstyrkt förslaget eller inte haft något att invända mot det.

Skälen för regeringens bedömning: Om det finns anledning att beakta en strafflindringsgrund kan den som huvudregel få genomslag vid

påföljdsbestämningen ned till den föreskrivna straffskalans miniminivå. Om domstolen anser att påföljden bör bestämmas till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet krävs enligt 29 kap. 5 § andra stycket brottsbalken att det är påkallat av särskilda skäl. Kravet på särskilda skäl innebär att restriktivitet ska iakttas med att underskrida den aktuella straffskalan för ett brott. Några närmare anvisningar om vad kravet innebär och när särskilda skäl skulle kunna vara för handen ges inte i förarbetena till bestämmelsen. I stället har det ansetts vara en uppgift för rättstillämpningen att bestämma i vilken utsträckning stadgandet ska tillämpas (prop. 1987/88:120 s. 97).

I NJA 1993 s. 310, som avsåg bl.a. grov våldtäkt begången mot ett barn, ansågs särskilda skäl föreligga med hänsyn till den tilltalades ålder och den tid som gått sedan brottet. Den tilltalade var vid tidpunkten för Högsta domstolens dom 73 år och brottet hade begåtts åtta år tidigare. I NJA 1995 s. 106, som avsåg grovt narkotikabrott, utgjordes de särskilda skälen av den tilltalades hälsotillstånd. Den tilltalade led bl.a. av en allvarlig tarmsjukdom och en kärlsjukdom. Därutöver hade han drabbats av två hjärnblödningar. Hans hälsotillstånd gjorde honom beroende av narkotiska läkemedel, vilket i sin tur medverkat till att han hade fått en allvarlig omdömesnedsättning. I NJA 2008 s. 900 konstaterade Högsta domstolen att omständigheterna inte var så ömmande att det fanns särskilda skäl att underskrida straffminimum. Fallet avsåg en person som tagit två dvd-filmer i en butik och därefter utövat våld mot och hotat den butiksvakt som ingrep mot honom. I hovrätten bedömdes händelseförloppet som snatteri och våld och hot mot tjänsteman och påföljden bestämdes till fängelse i åtta månader. Högsta domstolen fann dock att det var fråga om rån för vilket brott minimistraften är fängelse i ett år. Vid det laget hade den tilltalade redan avtjänat det straff som ådömts honom i hovrätten. Han hade därefter försökt påbörja ett nytt laglydigt liv och bl.a. flyttat och sökt arbete. Det hade vid tidpunkten för domen gått två år sedan brottet. Högsta domstolen ansåg dock att det saknades särskilda skäl att underskrida straffminimum. I NJA 2013 s. 321 och NJA 2013 s. 1227 konstaterade Högsta domstolen att särskilda skäl för att underskrida straffminimum förelåg med hänsyn till att de tilltalade i båda fallen varit frihetsberövade under en tid som översteg det fängelsestraff som motsvarade brottslighetens straffvärde.

Såväl BRU som Påföljdsutredningen har föreslagit att kravet på särskilda skäl för att gå under straffminimum med hänvisning till de omständigheter som anges i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken ska slopas. Som skäl för det har BRU huvudsakligen anfört att det medför tröskeeffekter och därmed utgör ett hinder mot att beredningens förslag om en ny strafflindringsgrund avseende utredningsmedverkan ska få fullt genomslag. Påföljdsutredningens överväganden är inte kopplade till någon särskild strafflindringsgrund utan avser lämpligheten i regleringen överlag. Enligt Påföljdsutredningens bedömning medför kravet på särskilda skäl dels en onödig och omotiverad begränsning av möjligheterna att beakta strafflindringsgrunderna i allmänhet, dels orättvisa tröskeeffekter.

Regeringen anser att de skäl som anförts av BRU respektive Påföljdsutredningen för ett avskaffande av kravet på särskilda skäl kan anses ha visst fog för sig. Samtidigt har regeringen förståelse för den oro

som några remissinstanser gett uttryck för när det gäller risken för att den föreslagna ändringen skulle öppna upp för en alltför generös tillämpning av 29 kap. 5 § brottsbalken och därmed minska förutsebarheten i fråga om vilket straff som gäller för ett visst brott. Möjligheten att gå under straffminimum för ett brott med beaktande av en strafflindringsgrund utgör ett undantag från huvudregeln att ett straff ska bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan. Det är enligt regeringens mening angeläget att de straffskalor som bestämts för olika brott så långt som möjligt också ska gälla. Från den utgångspunkten är det rimligt att utrymmet för att avvika från straffskalan begränsas till de fall där det är som mest angeläget. Kravet på särskilda skäl framstår på så vis som berättigat. Regeringen anser mot denna bakgrund att det saknas tillräckliga skäl för att förändra den gällande ordningen.

7.3 En oförändrad bestämmelse om påföljdseftergift

Regeringens bedömning: Förutsättningarna för att meddela påföljdseftergift bör inte förändras.

Påföljdsutredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Endast *Åklagarmyndigheten*, som har instämt i Påföljdsutredningens bedömning, har berört frågan.

Skälen för regeringens bedömning: Påföljdseftergift regleras i 29 kap. 6 § brottsbalken och innebär att domstolen konstaterar att den tilltalade har begått ett brott men att denne inte döms till påföljd. För tillämpning av bestämmelsen krävs att det med hänsyn till någon omständighet som anges i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken är uppenbart oskäligt att döma till påföljd. Påföljdseftergift är alltså avsett att användas mycket sparsamt och främst vid mindre allvarlig brottslighet (se prop. 1987/88:120 s. 97). Av statistik som inhämtats av Påföljdsutredningen framgår att påföljdseftergift förekommer mycket sällan.

Eftersom påföljdseftergift innebär att någon undgår påföljd trots att han eller hon gjort sig skyldig till brott är, som Påföljdsutredningen påpekat, en fortsatt restriktiv tillämpning av bestämmelsen motiverad. Regeringen delar mot denna bakgrund utredningens bedömning att bestämmelsens utformning – med ett uppenbarhetsrekvisit – är ändamålsenlig och väl avvägd. Förutsättningarna för att meddela påföljdseftergift bör därför inte ändras.

8 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 april 2015.

Regeringens bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

BRU:s och Påföljdsutredningens förslag och bedömning överensstämmer med regeringens utom vad gäller förslagen till datum för ikraftträdande.

Remissinstanserna har inte haft några synpunkter på beredningens respektive utredningens förslag och bedömning.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Regeringen föreslår att detta sker den 1 april 2015.

Regeringens förslag om ändringar i bestämmelserna om straffflintringsgrunder i 29 kap. 5 § brottsbalken innebär att lindrigare straff kommer att kunna dömas ut i vissa fall. Enligt 5 § andra stycket lagen (1964:163) om införande av brottsbalken ska straff bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs. Gäller annan lag när dom meddelas ska den lagen, enligt samma lagrum, tillämpas om den leder till frihet från straff eller lindrigare straff. Bestämmelsen avses generellt tillämplig vid ändringar i strafflagstiftningen och innebär väsentligen att i valet mellan äldre och ny lag ska den lag väljas som för den tilltalade är mest ingripande. Några särskilda övergångsbestämmelser behövs därför inte.

9 Ekonomiska konsekvenser

En ny straffflintringsgrund som tar sikte på medverkan till utredning av egen brottslighet ger förutsättningar för effektivare brottsutredningar. En sådan ordning innebär vinster för rättsväsendet i stort. Förslaget innebär kostnadsbesparingar på så sätt att utredningstiderna för polis och åklagare förväntas bli kortare och att målgenomströmningen hos domstolarna kan bli snabbare. Samtidigt kan det innebära att något fler mål kommer in till domstolarna än vad som nu är fallet vilket skulle kunna medföra vissa kostnadsökningar för domstolarna. Vidare leder förslaget till att fängelsestraffen och de utdömda tiderna för slutna ungdomsvård blir kortare i de fall bestämmelsen tillämpas. I det avseendet innebär förslaget kostnadsbesparingar för Kriminalvården och Statens institutionsstyrelse. Förslaget tar enbart sikte på medverkan till utredning av egen brottslighet. Det kan dock inte uteslutas att den omständigheten att en tilltalad lämnar uppgifter under utredningen kan uppfattas på ett negativt sätt av bl.a. andra intagna i anstalt, vilket kan få betydelse för Kriminalvårdens säkerhetsarbete och behov av s.k. skyddsplatser. Kostnader på grund av det torde kunna kompenseras av

den besparing som följer av de ovan nämnda förkortningarna av anstaltstider. I den mån så inte bedöms bli fallet bör de i vart fall inte vara större än att de kan rymmas inom befintlig ram. I övrigt är det regeringens bedömning att förslagen sammantaget inte kommer att medföra några kostnadskonsekvenser för polis, åklagare, domstolar eller Statens institutionsstyrelse.

10 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

29 kap.

5 § Vid straffmätningen *ska* rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta

1. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada,
2. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,
3. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks,
4. om den tilltalade efter förmåga *försökt* förebygga, avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,
5. om den tilltalade frivilligt angett sig *eller lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet*,
6. om den tilltalade förorsakas men *till följd av* att han *eller hon* på grund av brottet utvisas ur riket,
7. om den tilltalade *förorsakas men* till följd av *att han eller hon på grund av brottet blir eller kan antas bli avskedad* eller *uppsagd* från anställning,
8. om ett straff utmätt efter brottets straffvärde skulle framstå som *oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet, eller*
9. om någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Föreligger omständighet som avses i första stycket, får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om strafflindringsgrunder. Den ändras bl.a. genom att det införs en ny grund för strafflindring som tar sikte på att den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Vidare förtydligas möjligheten till strafflindring vid sanktionskumulation genom att det införs en ny strafflindringsgrund. Paragrafen ändras också språkligt och redaktionellt.

För att åstadkomma en mer logisk ordning av innehållet i *första stycket* omdisponeras det så att de billighetsskäl som i huvudsak vilar på samma grund anges efter varandra. Ändringen behandlas i avsnitt 7.1.

De tre första punkterna innefattar omständigheter som gärningsmannen inte har kontroll över och som det vore orimligt att bortse från vid påföljdsbestämningen. De omständigheter som räknas upp i punkterna 4 och 5 grundar sig på att gärningsmannen genom någon form av frivilligt

handlande efter brottet gett uttryck för ett avståndstagande från den brottsliga handlingen och därigenom framstår som mindre klandervärd. Innehållet i de tre därpå följande punkterna tar sikte på sanktionskumulation. Stycket avslutas med en mer öppet formulerad punkt som ger domstolen möjlighet att ta skälig hänsyn även till andra omständigheter än de uppräknade.

Liksom tidigare är bestämmelserna avsedda att tillämpas med viss restriktivitet. Det krävs således att billighetsskäl är av viss tyngd för att strafflindring ska medges med stöd av regleringen.

Punkten 1 är oförändrad.

Punkten 2 motsvarar innehållet i hittillsvarande punkten 6.

Punkten 3 motsvarar innehållet i hittillsvarande punkten 7.

Punkten 4 motsvarar innehållet i hittillsvarande punkten 2. De ändringar som görs är endast av språklig karaktär.

Punkten 5 första ledet avser den situationen att den tilltalade frivilligt har angett sig, vilket tidigare angavs i punkten 3. Bestämmelsen utvidgas genom ett *andra led* till att även omfatta situationen att den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Strafflindringsgrunden, som är tillämplig på alla typer av brott, är utformad så att den tilltalades medverkan ska ha varit av viss dignitet för att strafflindring ska komma i fråga. Det innebär att de uppgifter som lämnats ska ha lett till att utredningen i något väsentligt avseende påskyndats eller underlättats. Detta bör normalt innefatta att den tilltalade lämnat en utförlig redogörelse för omständigheterna kring brottet eller lämnat andra uppgifter som är till gagn för utredningen. I ett mål om ekonomisk brottslighet kan det t.ex. röra sig om en redogörelse för olika transaktioner. Andra exempel kan vara att den tilltalade lämnat uppgifter om kontakter som han eller hon har haft, pekat ut personer som kunnat lämna upplysningar om olika förhållanden eller anvisat platser av betydelse för utredningen av brottet. Det bör däremot inte komma i fråga att tillämpa strafflindringsgrunden när en gärningsman har blivit tagen på bar gärning eller när den tilltalade erkänt efter att utredningen har nått så långt att det redan föreligger övertygande bevisning om hans eller hennes skuld. Ett exempel på när strafflindring inte bör komma i fråga är sådana fall av grovt rattfylleri där misstanken uppkommer efter en rutinkontroll och alkoholkoncentrationen framgår av ett utandnings- eller blodprov.

Ett erkännande är i sig varken en nödvändig eller tillräcklig förutsättning för strafflindring enligt bestämmelsen. Den tilltalade kan medverka i utredningen på ett relevant sätt utan att erkänna något brott. Att den tilltalade förnekat brott på grund av att han eller hon inte delar åklagarens rättsliga bedömning i något avseende är exempel på en sådan situation. Det kan t.ex. gälla olika syn på brottsrubriceringen. Även i ett sådant fall bör strafflindring kunna komma i fråga om den tilltalade genom att lämna uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen har bidragit till att klarlägga de faktiska omständigheterna kring brottet. Inte heller i situationen då den tilltalade erkänner endast delar av en gärning bör möjligheten till strafflindring vara utesluten. Det får då bedömas om den tilltalade sammantaget medverkat till utredningen i sådan mån att det framstår som rimligt att strafflindring medges. Om den tilltalade erkänt vissa gärningar men inte andra bör utgångspunkten vara att en separat

bedömning görs för varje brott. Motsatsvis gäller att ett blankt erkännande inte är tillräckligt. Det krävs att ett erkännande följs av andra uppgifter, t.ex. en utförlig redogörelse för omständigheterna kring brottet, för att strafflindring ska komma i fråga. Frågan om strafflindring ska alltså avgöras utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

Om den tilltalades medverkan är av sådan omfattning att en nedsättning av straffet kommer i fråga bör det normalt sett ske en relativt påtaglig justering av straffet. Strafflindringen ska som utgångspunkt ställas i relation till framför allt omfattningen av den tilltalades medverkan samt brottslighetens straffvärde. I situationer då det är fråga om ett brott med högt straffvärde och den tilltalade har medverkat i stor utsträckning kan det alltså bli fråga om en omfattande nedsättning, sett till antalet månader eller till och med år.

Det är enbart medverkan i utredningen av det egna brottet som är relevant för bedömningen, regleringen innebär inte någon möjlighet att medge strafflindring till s.k. kronvittnen. I den mån en gärningsman lämnar uppgifter om egen brottslighet som samtidigt avser någon annan gärningsman är det således enbart uppgifternas värde i förhållande till den egna brottsligheten som kan ligga till grund för strafflindring.

Punkten 6 motsvarar i huvudsak innehållet i den hittillsvarande punkten 4. Genom ett tillägg framgår det av lagtexten att domstolen inte enbart ska beakta det men som en utvisning från Sverige i sig kan innebära utan även andra men som följer av utvisningen, t.ex. att en tilltalad blir utestängd från andra Schengenstater. Ändringen innebär i det avseendet endast en kodifiering av praxis. I övrigt har en språklig ändring gjorts. Ändringarna behandlas i avsnitt 7.1.

Innehållet i *punkten 7* ändras på så sätt att det anges att domstolen ska beakta om den tilltalade förorsakas men till följd av att han eller hon på grund av brottet blir eller kan antas bli avskedad eller uppsagd från anställning. Motsvarande strafflindringsgrund har hittills reglerats i punkten 5. Annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning, som tidigare reglerats i samma punkt, omfattas numera av punkten 8. Det görs även språkliga ändringar. Ändringarna behandlas i avsnitt 7.1.

Det ska göras en individuell bedömning i varje enskilt fall om den tilltalade förorsakas men av avskedande eller uppsägning från anställning. Bedömningen av vilken verkan förlusten av arbetet har får betydelse både för frågan om förhållandet alls ska beaktas vid straffmätningen och i så fall i vilken grad. Ett avskedande eller en uppsägning får visserligen regelmässigt anses innebära men för den tilltalade. Det kan dock finnas situationer när så inte är fallet, t.ex. om den tilltalade kort tid efter uppsägning eller avskedande fått ett nytt likvärdigt arbete. Det kan också vara så att graden av men en person förorsakas på grund av avskedande eller uppsägning kan variera. En person som blir avskedad från en tidsbegränsad anställning kort före det att den skulle ha löpt ut kan t.ex. antas förorsakas mindre än en person som blir uppsagd eller avskedad från en fast anställning.

Innehållet i *punkten 8* är nytt och avser sådana fall av sanktionskumulation som inte regleras i punkterna 6 och 7. Det anges att domstolen vid straffmätningen ska se till att den samlade reaktionen på

brottet framstår som rimlig och proportionerlig. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Ändringen innebär endast ett förtydligande i förhållande till vad som redan gäller. Ordningen avseende vilka typer av sanktioner som bör tillmätas betydelse, i vilket led ett hänsynstagande bör ske eller vilket genomslag straffflindringsgrunden ska få vid påföljdsbestämningen ändras inte. Bedömningen av om straffflindring ska medges vid sanktionskumulation ska ske utifrån syftet med lagstiftningen, nämligen att det vore orättfärdigt att inte beakta förhållandet vid straffmätningen.

För att straffflindring ska komma i fråga krävs att den andra sanktionen är en rättslig sanktion, vilket innebär att den är reglerad i en författning, samt att den utgör en följd av brottet. Som en ytterligare förutsättning gäller att ett straff utmätt efter brottets straffvärde, med hänsyn till den andra sanktionen, skulle framstå som oproportionerligt strängt.

Med begreppet rättsliga sanktioner avses i första hand offentligrättsliga sanktioner. Det innebär att olika förvaltningsrättsliga sanktioner, t.ex. ett vite, ett indraget tillstånd att utöva viss verksamhet eller en disciplinpåföljd av offentligrättslig natur, kan komma i fråga för tillämpning av bestämmelsen liksom särskild rättsverkan av brott, t.ex. företagsbot och förverkande. Huvudregeln när det gäller förverkande är dock, liksom tidigare, att hänsyn till påföljden – i den mån det behövs – ska tas vid beslut om förverkande och inte tvärtom. I vissa fall bör även straffprocessuella åtgärder kunna beaktas, såsom ett långvarigt reseförbud. Normalt torde det dock inte finnas anledning att beakta ett skadestånd som dömts ut med anledning av brottet vid påföljdsbestämningen (se avsnitt 4.1). Kravet på att sanktionen är en följd av brottet innebär att sanktionen ska grundas på huvudsakligen samma faktiska omständigheter som den brottsliga gärningen. Vidare medför kravet på att ett straff utmätt efter brottets straffvärde ska framstå som oproportionerligt strängt att sanktionen ska ha en inte obetydlig eller helt kortvarig negativ effekt för den enskilde. Det innebär att den påverkat denne på ett påtagligt och kännbart sätt.

Punkten omfattar alltså även samtliga de fall som hittills har omfattats av punkten 5 och som innebär att den tilltalade drabbas av hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning. Här kan t.ex. avses återkallelse av körkort, indragning av yrkeslegitimation och meddelande av näringsförbud. Tidigare praxis hänförlig till den punkten är alltjämt vägledande. Andra konsekvenser av betungande karaktär som uppkommer som en direkt eller indirekt följd av brottet – och som det vore oskäligt att inte ta hänsyn till – kan liksom tidigare beaktas inom ramen för punkten 9. Det ligger på den tilltalade att göra domstolen uppmärksam på vilka övriga sanktioner han eller hon drabbas av.

Punkten 9 motsvarar innehållet i hittillsvarande punkten 8. För tillämpning av denna punkt krävs liksom tidigare att det rör sig om omständigheter som är lika tungt vägande och av likvärdigt slag som de som anges i övriga punkter.

Förändringarna i regleringen, i de avseenden de berör sakliga förhållanden, påverkar även förutsättningarna för att meddela påföljdseftergift samt påföljdsvalet, genom den hänvisning till paragrafen som görs i 29 kap. 6 § respektive 30 kap. 4 § brottsbalken.

Utdrag ur sammanfattningen av betänkandet Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder (SOU 2005:117)

Inledning

Vi har enligt våra huvuddirektiv (dir. 2000:90, bilaga) i uppdrag att undersöka möjligheterna att än mer öka effektiviteten och kvaliteten i rättsväsendets arbete. Inom ramen för det uppdraget har vi några särskilt angivna huvuduppgifter. När det gäller lagföringen av brott skall vi särskilt undersöka möjligheterna att förkorta den genomsnittliga tiden från brottsmälan till dom och straffverkställighet. Vi skall också överväga på vilka sätt brottsutredningsverksamheten ytterligare kan förbättras.

I detta betänkande dirkuterar vi om den misstänktes medverkan vid utredningen av sina egna brott kan tas till vara för att korta utredningstiden och förenkla handläggningen i domstol (kapitel 2–4). Vi undersöker också om det finns regler i t.ex. sekretesslagen (1980:100) som i alltför stor omfattning hindrar ett effektivt utbyte av uppgifter mellan rättsväsendets myndigheter och därmed den brottsbekämpande verksamheten (kapitel 5–6). Vidare behandlar vi frågan om förfarandet med tidigare beslagttaget gods som ingen hämtar eller där det är okänt till vem godset skall återlämnas (kapitel 7) samt vissa frågor om fordon i spaningsverksamhet (kapitel 8).

Genom detta betänkande avslutar vi vårt arbete.

En ny strafflindringsgrund

Vi föreslår att det i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken görs tydligt att även den misstänktes medverkan i utredningen av det egna brottet kan beaktas i lindrande riktning vid straffmätningen. Det medför också att en sådan medverkan kan beaktas vid valet av påföljd (30 kap. 4 §).

Samhällets resurser för utredningar av brott är begränsade. Under senare decennier har det gjorts flera reformer i syfte att effektivisera brottsutredningarna. Ytterligare reformer skulle kunna inriktas på att ge misstänkta starkare incitament att medverka i utredningen och åstadkomma ett snabbt avgörande. En sådan reform skulle kunna ha ett betydande kriminalpolitiskt värde eftersom frigjorda utredningsresurser kan föras över till andra utredningar. Vidare kan det innebära att tiden från det att brottet upptäcks tills det finns en lagakraftvunnen dom väsentligt minskar. Det är önskvärt dels för de enskilda som berörs, den misstänkte, brottsoffret och vittnena, dels för tilltron till rättsväsendet i stort.

Redan med nu gällande regler i brottsbalken skall domstolen vid straffmätning och påföljdsval beakta det förhållandet att den som misstänks för ett visst brott frivilligt har lämnat uppgifter om ett annat brott som han eller hon begått. Under speciella förhållanden kan

domstolen enligt redan gällande regler också beakta att den misstänkte hjälpt till vid utredningen av de brott som misstanken avser. Det är således inte främmande för det svenska rättssystemet att ta hänsyn till den misstänktes medverkan i utredningen vid påföljdsval och straffmätning. I Danmark, Norge och Finland finns redan lagstiftning som gör det möjligt att beakta den misstänktes medverkan i utredningen av det egna brottet vid påföljdsval och straffmätning.

Förslaget siktar in sig på den svårutredda brottsligheten. Exempel på sådan brottslighet är ekonomiska brott och miljöbrott. Men även andra typer av brott kan vara svårutredda, t.ex. stöld eller misshandel. Det finns därför ingen anledning att begränsa tillämpningen av vårt förslag till vissa typer av brott.

Det avgörande kriteriet för om påföljden skall kunna lindras med tillämpning av vårt förslag är i stället omfattningen av den misstänktes medverkan. Förslaget skall inte tillämpas i alla fall när en misstänkt erkänner ett brott. Det krävs att det även är fråga om en medverkan som bidragit på ett positivt och märkbart sätt till utredningen. Situationer där det kan bli aktuellt att tillämpa den nya bestämmelsen är om en misstänkt i en komplicerad utredning om ekonomisk brottslighet bidrar till utredningen genom att redogöra för vilka transaktioner och betalningsförmedlingar som skett. Ett annat sätt att bidra till utredningen på ett sådant sätt som kan få betydelse för påföljdsbestämningen är att den misstänkte pekar ut förhörspersoner eller platser där husrannsakan bör företas.

För att ge ett bra underlag för bedömningen av om en lindrigare påföljd kan väljas bör det av förundersökningsprotokollet framgå om den misstänkte medverkat i utredningen och i så fall på vilket sätt.

Det skall inte längre krävas särskilda skäl för att gå under straffminimum med hänvisning till de omständigheter som räknas upp i 29 kap. 5 § brottsbalken. Dagens krav på särskilda skäl för att gå under straffminimum innebär tröskeeffekter. Det motverkar en effektiv tillämpning av vårt förslag.

Det bör inte nu införas en särskild bestämmelse som innebär att den tilltalades medverkan vid utredningen av andras brott kan beaktas vid straffmätningen och påföljdsvalet (s.k. kronvitnesssystem). Det är svårt att bedöma effektivitetsvinsterna av en sådan regel, särskilt med hänsyn till frågan om bevisvärdet av de lämnade uppgifterna. Av förarbetena till 29 kap. 5 § brottsbalken framgår att i den mån uppgifter om andras brott skulle kunna anses motivera ett mildare straff kan strafflindring ske med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 8. Enligt vår uppfattning är denna möjlighet för närvarande tillräcklig.

Konsekvenser och genomförande

Vår bedömning är att förslagen kan genomföras inom ramen för de resurser som rättsväsendet redan disponerar.

Vi föreslår att författningsförslagen skall träda i kraft den 1 juli 2007. Förutom när det gäller förslaget till förfarande med tidigare beslutaget gods finns ignet behov av övergångsbestämmelser.

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 29 kap. 5 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

29 kap. Om straffmätning och påföljdseftergift

5 §

Vid straffmätningen skall rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta

1. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada,

2. om den tilltalade efter förmåga sökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,

3. om den tilltalade frivilligt angett sig,

3. om den tilltalade frivilligt angett sig *eller lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet,*

4. om den tilltalade förorsakas men genom att han på grund av brottet utvisas ur riket,

5. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av eller om det finns grundad anledning anta att han kommer att drabbas av avskedande eller uppsägning från anställning eller av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning,

6. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,

7. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks eller

8. om någon annan omständighet föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Föreligger omständighet som avses i första stycket, får rätten, *om särskilda skäl påkallar det,* döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Om det föreligger någon sådan omständighet som avses i första stycket, får rätten döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2007.

Förteckning över remissinstanserna SOU 2005:117

Yttrande över betänkandet har avgetts av Riksdagens ombudsmän (JO), Svea hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Övre Norrland, Huddinge tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Västmanlands tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Växjö tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Värmlands tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Umeå tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Kammarrätten i Göteborg, Länsrätten i Skåne län, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Säkerhetspolisen, Registernämnden, Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Kustbevakningen, Tullverket, Skatteverket, Datainspektionen, Statskontoret, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Vägverket, Sveriges advokatsamfund, JUSEK, Sveriges domareförbund, Polisförbundet, Amnesty International och Trafikförsäkringsföreningen.

Utöver remissinstanserna har även Försvarsmakten och Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm inkommit med skriftliga synpunkter på beredningens betänkande.

Sveriges kommuner och landsting har avstått från att yttra sig.

Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter, Svenska avdelningen av Internationella Juristkommissionen samt Bil Sweden har beretts tillfälle att yttra sig men inte inkommit med något yttrande.

Utdrag ur sammanfattningen av betänkandet Nya påföljder (SOU 2012:34)

Bilaga 4

Vårt uppdrag

Vår övergripande uppgift har varit att göra en översyn av påföljds-systemet för såväl vuxna som unga lagöverträdare. Inom ramen för denna översyn har vi bl.a. haft i uppdrag att

- analysera och föreslå hur användningen av fängelse, i första hand de korta straffen, kan minska samtidigt som trovärdigheten i systemet kan upprätthållas
- analysera och föreslå hur det kan undvikas att små skillnader i straffvärde leder till stora skillnader i påföljdsval
- analysera och föreslå hur betydelsen av brottslighetens art kan begränsas och dess innebörd klart avgränsas
- ta ställning till och föreslå vilka kriterier som ska gälla för tidigare brottslighet och vilken betydelse sådan brottslighet ska tillmätas vid påföljdsvalet och straffmätningen samt i fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet
- analysera och föreslå hur valet av ingripanden som inte utgör fängelse i anstalt ska ske, vilket innehåll och vilken utformning i övrigt ingripandena ska ha samt hur de ska följas upp och hur reaktionerna vid återfall i brott och annan misskötsamhet ska utformas – när det gäller valet av ingripande ska bl.a. undersökas bättre möjligheter att anpassa ingripandena efter brottsligheten och i vilken utsträckning den tilltalades personliga förhållanden ska tillmätas betydelse
- analysera och föreslå hur användningen av dagsböter kan öka, hur dagsbotens belopp ska beräknas, hur verkställigheten av dagsböter kan effektiviseras och hur reaktionen ska se ut vid utebliven betalning, se över förhållandet mellan dagsböter och penningböter samt utreda andra frågor om böter som kan uppkomma
- ta ställning till om lagöverträdare som har fyllt 18 men inte 21 år ska behandlas som vuxna lagöverträdare vid straffmätning och påföljdsval eller något av dessa avseenden samt analysera hur ungdom bör beaktas vid straffmätningen i de fall straffnedsättning ska ske
- utvärdera om syftet med 2007 års reform av påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst har uppnåtts, med inriktning på domstolarnas påföljdsval och innehållet i påföljderna

- se över var och en av påföljderna slutna ungdomsvård, ungdomsvård och ungdomstjänst såvitt avser påföljdens ställning, huvudmannskapet för påföljden, valet av påföljden, dess innehåll och utformning i övrigt samt uppföljning och reaktion vid återfall i brott eller annan misskötsamhet
- utreda om det bör utvecklas nya inslag som kan vara särskilt lämpliga för unga lagöverträdare
- lämna förslag till en slopad eller mer begränsad användning av böter för lagöverträdare som har begått brott före 18 års ålder
- se över regleringen om sammanträffande av brott och förändring av påföljd och därvid särskilt beakta intresset av att regleringen förenklas och utformas på ett principiellt mer sammanhängande sätt.

En övergripande fråga har varit att överväga om det bör införas ett system med villkorligt fängelse. För det fall att ett sådant system inte föreslås har vi haft i uppdrag att föreslå hur den i direktiven eftersträvarade utvecklingen av påföljdssystemet kan ske inom ramen för den befintliga strukturen.

Billighetsskäl

Vi har gjort en samlad översyn av bestämmelserna om billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB. Paragrafen innehåller bestämmelser som innebär att domstolen vid påföljdsbestämningen i lindrande riktning ska beakta ett antal omständigheter som har att göra med gärningsmannens personliga förhållanden eller något som har inträffat efter brottet.

Vi har funnit att billighetsskäl i huvudsak är väl avvägda och tillräckligt uttömmande. Vi föreslår dock att paragrafen tillförs två nya strafflindringsgrunder. För det första kompletteras nuvarande bestämmelse om strafflindring för den som frivilligt angett sig, så att rätten i lindrande riktning även ska beakta om den tilltalade genom att erkänna eller på annat sätt har medverkat till utredningen av det egna brottet. För det andra införs en ny bestämmelse, som innebär att det som grund för strafflindring ska beaktas om ett straff utmätt efter brottets straffvärde skulle framstå som oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet, s.k. sanktionskumulation. Domstolarna har redan tidigare haft att beakta sanktionskumulation, men det anges i och med detta uttryckligen.

Vi föreslår också att kravet på särskilda skäl för att gå under straffminimum med hänvisning till billighetsskäl ska slopas.

Våra förslag kommer att påverka framför allt Kriminalvården i relativt stor omfattning.

Förslagen innebär att det inte ska göras någon särbehandling av vissa brott eller brottstyper till följd av att de är av viss art. Som utgångspunkt ska gälla att fängelsestraff som understiger ett år ska dömas ut villkorligt, om inte den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott i sådan omfattning att ett villkorligt fängelsestraff är uteslutet. En följd av detta bör bli en förhållandevis kraftig minskning av antalet utdömda ovillkorliga fängelsestraff som understiger ett år.

Våra förslag innebär vidare att de icke frihetsberövande påföljderna för vuxna lagöverträdare, dvs. villkorligt fängelse med olika tilläggs-sanktioner, kommer att få ett tydligare och i många fall mer ingripande innehåll. Behovet av insatser från frivården kommer därmed att öka påtagligt.

Våra förslag innebär dessutom att ett villkorligt fängelsestraff alltid ska verkställas. Om verkställighet inte kan ske genom att den dömde fullgör den tilläggs-sanktion som det villkorliga fängelsestraffet förenats med, måste tilläggs-sanktionen bytas ut eller – i sista hand – det villkorliga fängelsestraffet verkställas i anstalt.

Våra förslag angående påföljder för unga lagöverträdare innebär nya och utvidgade åtaganden för socialtjänsten och Statens institutionsstyrelse. Antalet ungdomar som döms till de nya påföljderna kontaktskyldighet för unga och ungdomsövervakning kan dock antas bli förhållandevis begränsat, några hundra per år.

Den omställning som förslagen innebär för Kriminalvården kommer att leda till omställningskostnader för myndigheten. Initialt kan dessa kostnader antas medföra att myndigheten får ökade kostnader jämfört med i dag. På sikt gör vi dock bedömningen att kostnaden för Kriminalvårdens nya åtaganden uppvägs av minskningen av antalet intagna i anstalt.

Kostnaderna för verkställighet av ungdomspåföljder kan antas öka något, framför allt till följd av införandet av påföljden ungdomsövervakning. Även de föreslagna förändringarna när det gäller ungdomsvård och ungdomstjänst samt införandet av påföljden kontaktskyldighet för unga kan förväntas bidra till att verkställigheten av påföljderna för unga blir något dyrare än i dag.

Förutom för Kriminalvården kan våra förslag förväntas leda till utbildnings- och omställningskostnader för andra myndigheter som har att tillämpa de nya bestämmelserna, som t.ex. de allmänna domstolarna, Åklagarmyndigheten, SiS, polismyndigheterna och Kronofogdemyndigheten. Förslagen kommer också att få processrättsliga konsekvenser, vilka kommer att utredas i ett annat sammanhang.

Ett genomförande av våra förslag till förändring av bötesstraffet skulle leda till en betydande intäktsökning för staten.

Vi gör bedömningen att våra förslag sammantaget inte kommer att öka det allmännas utgifter. Det bör dock betonas att effekterna av våra förslag i hög utsträckning är beroende av andra förändringar som sker inom kriminalpolitiken.

Utdrag ur betänkandets lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 1 kap. 3–5 §§, 25 kap. 1–3 och 8 §§, 26 kap. 1, 5, 6 och 8 §§, 27 kap. 1–2 och 3–7 §§, 29 kap. 4, 5 och 7 §§, 30 kap. 1, 3 och 5 §§, 31 kap. 2 och 3 §§, 32 kap. 1–5 §§, 33 kap. 6 §, 34 kap. 1–8, 10 och 11 §§, 35 kap. 7–10 §§, 36 kap. 11 §, 37 kap. 10 och 11 §§ samt 38 kap. 1, 2 a–6, 8, 9, 12, 19 och 20 §§ ska ha följande lydelse,

dels att 27 kap. 2 a §, hela 28 kap., 30 kap. 4 och 6–11 §§, 34 kap. 18 §§, 35 kap. 11 §, 37 kap. 8 § samt 38 kap. 2 § ska upphöra att gälla,

dels att rubrikerna till 27, 30, 31, 32 och 34 kap. ska ha följande lydelse,

dels att det i 27 kap. ska införas tio nya paragrafer, 8–17 §§, att det i 29 kap. ska införas en ny paragraf, 1 a §, att det i 31 kap. ska införas tio nya paragrafer, 1 och 4–12 §§, att det i 32 kap. ska införas elva nya paragrafer, 6–16 §§, samt att det i 34 kap. ska införas två nya paragrafer, 9 och 12 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

29 kap.

5 §²

Vid straffmätningen *skall* rätten utöver brottets straffvärde i skäligen omfattning beakta

1. om den tilltalade till följd av brottet drabbats av kroppsskada,

2. om den tilltalade efter förmåga *sökt* förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,

3. om den tilltalade frivilligt angett sig,

4. om den tilltalade förorsakas men *genom* att han på grund av brottet utvisas ur riket,

5. om den tilltalade till följd av brottet *drabbats av eller om det finns grundad anledning anta att*

Vid straffmätningen *ska* rätten, utöver brottets straffvärde, *som grund för strafflindring* i skäligen omfattning beakta

av brottet drabbats av allvarlig

2. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,

3. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks eller *rättegång annars inte genomförts inom skäligen tid*,

4. om den tilltalade efter förmåga *försökt* förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,

5. om den tilltalade frivilligt angett sig, *eller genom att erkänna eller på annat sätt medverkat till*

² Senaste lydelse SFS 1988:942.

han kommer att drabbas av avskedande eller uppsägning från anställning eller av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning,

6. om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde,

7. om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks eller

8. om någon annan omständighet föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Föreligger omständighet som avses i första stycket, får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

utredningen av det egna brottet,

6. om den tilltalade förorsakas men till följd av att han eller hon på grund av brottet utvisas ur riket,

7. om den tilltalade förorsakas men till följd av att han eller hon på grund av brottet blir avskedad eller uppsagd från anställning eller om det kan antas att sådana följder kommer att inträffa,

8. om ett straff utmätt efter brottets eller brottslighetens straffvärde skulle framstå som oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet, eller

9. om någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets eller brottslighetens straffvärde motiverar.

Om det är påkallat med hänsyn till omständigheter som avses i första stycket, får rätten döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

Förteckning över remissinstanserna SOU 2012:34

Efter remiss har yttrande över betänkandet lämnats av Riksdagens ombudsmän (JO), Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Attunda tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Falu tingsrätt, Örebro tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Vänersborgs tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Luleå tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Malmö, Förvaltningsrätten i Umeå, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Säkerhetspolisen, Kriminalvården, Övervakningsnämnden i Linköping, Övervakningsnämnden i Sundsvall, Övervakningsnämnden i Visby, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Rättsmedicinalverket, Datainspektionen, Kustbevakningen, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Statskontoret, Tullverket, Skatteverket, Kronofogdemyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Arbetsmiljöverket, Svenska ILO-kommittén, Lunds universitet (Juridiska fakultetsstyrelsen), Stockholms universitet (Juridiska fakultetsnämnden), Stockholms universitet (Kriminologiska institutionen), Norrbottens läns landsting, Botkyrka kommun, Stockholms kommun, Tyresö kommun, Kalmar kommun, Olofströms kommun, Malmö kommun, Falkenbergs kommun, Göteborgs kommun, Hudiksvalls kommun, Sollefteå Kommun, FoU-Södertörn, SACO (genom Jusek och Akademikerförbundet SSR), Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges Socialchefer och Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare.

Yttranden har också inkommit från Nationella samordnaren mot våld i nära relationer (Ju2012:05), Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm och ECPAT.

Riksrevisionen, Ungdomsstyrelsen, Västernorrlands läns landsting, Örebro kommun, Vännäs kommun, TCO, LO och Arbetsgivarverket har förklarat att de avstår från att yttra sig.

Följande remissinstanser har inte kommit in med något yttrande. Södermanlands läns landsting, Kronobergs läns landsting, Uppsala kommun, Strängnäs kommun, Valdemarsviks kommun, Nässjö kommun, Sjöbo kommun, Härryda kommun, Tanums kommun, Tidaholms kommun, Forshaga kommun, Skinnskattebergs kommun, Leksands kommun, Strömsunds kommun, Bodens kommun, Svenskt Näringsliv, Nämndemännens riksförbund, Sveriges domareförbund, Brottsofferjourernas Riksförbund, StödCentrum för Unga Brottsoffer, Riksförbundet BRIS – Barnens Rätt I Samhället, Rädda Barnen, Fryshuset, Riksförbundet Kriminellas Revansch I Samhället, X-CONS och Svenska fångvårdssällskapet.